

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA**

Primož Pogačnik

**PETER SINGER IN NJEGOVO
POJMOVANJE EVGENIKE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
Univerzitetni enopredmetni program Teologija

Primož Pogačnik

PETER SINGER IN NJEGOVO
POJMOVANJE EVGENIKE

Diplomsko delo

Mentor:
Doc. dr. Roman Globokar

Ljubljana, 2016

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE.....	II
UVOD.....	1
1.1 Evgenični predpisi.....	4
1.2 Projekt človeški genom.....	5
1.3 Evgenika na Slovenskem.....	6
1.4 Evgenika in človekovo dostojanstvo.....	8
1.5 Status zarodka.....	8
1.6 Dostojanstvo človeka.....	9
1.7 Otrokova pravica.....	10
1.8 Izročilo krščanske tradicije.....	11
1.9 Družba v odnosu do bolnih, starih in invalidnih oseb.....	12
2. PRAVO IN EVGENIKA.....	14
2.1 Oviedska konvencija.....	14
2.2 Človekove pravice na področju genetike.....	16
3. RIMOKATOLIŠKA CERKEV IN EVGENIKA.....	18
3.1 Pravica do življenja.....	20
3.3 Krivični zakoni.....	23
3.4 Pravica avtonomije.....	24
3.5 Vrednost življenja.....	24
3.6 Kvaliteta življenja ali svetost življenja.....	25
3.7 Življenje in telo.....	26
4. EVGENIKA IZ ETIČNEGA VIDIKA.....	27
4.1 Pozitivna in negativna evgenika.....	28
4.2 Predrojstvena diagnostika.....	29
4.3 Tehnike predrojstvene diagnostike.....	30
4.4 Etično stališče.....	31

4.5 Gensko svetovanje.....	32
4.6 Genske manipulacije v družbi.....	33
5. NAUK KATOLIŠKE CEKVE IN PETER SINGER.....	38
5.1 Vprašanje splava.....	38
5.2 Cerkvena definicija osebe.....	40
5.3 Potencial.....	41
5.4 Etična teorija pri Singerju in nauku Cerkve.....	43
5.5 Načelo dvojnega učinka.....	45
6. SINGER IN NOVA ETIKA.....	47
6.1 Argumenti za splav.....	48
6.2 Detomor.....	51
SKLEP.....	54
POVZETEK.....	57
SUMMARY.....	58
REFERENCE.....	59

UVOD

Pred več kot štiristo leti je bilo samoumevno, da je Zemlja v središču vesolja, ostala nebesna telesa pa se vrtijo okoli nje. Kopernik pa je prišel do neverjetnega odkritja, da se vsi planeti, vključno z Zemljo, vrtijo okoli sonca. Sama ideja je bila neverjetna, saj se je bilo potrebno s tem dognanjem odreči ideji, da je Zemlja središče vesolja. Toda navkljub pravilnemu novemu odkritju se je Kopernik motil, saj je zagovarjal, da planeti krožijo v popolnih krogih in ne elipsah.

Tako kot je Kopernik izzval tedanjo miselnost s popolnoma novim dognanjem, poskuša avstralski bioetik Peter Singer (1946–) postaviti novo idejo na področju evgenike, ki spada na področje bioetike. S svojimi novimi zapovedmi skuša preseči tradicionalno miselnost o svetosti življenja.

Evgenika v najbolj splošnem pomenu besede odgovarja na vprašanje, kako biti biološko čim boljši. Pri tem pa se postavlja vprašanje meje, do kam je to stremljenje še dopustno in kdaj privede do diskriminacije posameznika, družine, naroda, rase. Za razliko od evgenike ima moralna teologija za cilj, da vedno brani vsako človeško življenje in dostojanstvo vsake osebe, od samega začetka pa do smrti. Ali je sploh mogoče govoriti o etično neoporečni evgeniki? Na področju etičnega vrednotenja evgenike je veliko spornih tem, glede katerih pa imata tako Singer kot tudi Cerkev svoje poglede in argumente.

Cilj tega diplomskega dela je pregledati razvoj in zgodovino evgenike in odgovoriti na vprašanje, zakaj se sploh pojavlja. Zanima nas, kako in v kakšni meri je dandanes prisotna in kakšne poglede imajo nanjo cerkveno učiteljstvo, Peter Singer in drugi bioetiki. Odkrili bomo določene točke, glede katerih se strinjata celo kontroverzni Singer in Cerkev ter predstavili širšo problematiko, ki ureja področje raziskovanja. Pri tem bomo uporabljali analitično primerjalno metodo, kjer se primerjajo predvsem primarni in sekundarni viri. Pri zgodovinskem delu pa se bomo držali družbeno-zgodovinsko razvojne metode.

1. EVGENIKA SKOZI ZGODOVINO

Kako je sploh prišlo do evgenike? V tem poglavju bomo predstavili začetke evgenike in pokazali, kdaj in kako se je pojavljala skozi čas. Predstavili bomo tudi projekt Človeški genom in razloži njegove namene.

Pojem evgenika je leta 1883 prvi uporabil Anglež Francis Galton. Besedo evgenika je vzel iz grškega korena »*eu-genus*«, kar pomeni dober po rojstvu, oziroma plemenit v dednosti. S tem pojmom je hotel označiti napredek znanosti v raziskovanju človeške dednosti, tako da bi znanost dala prednost bolj primernim rodovom ter s tem možnost prevlade dobrih nad slabšimi (Kevles 2004, 848).

Že v času Platona je bilo govora o evgeniki. Razprave, da bi dejansko dosegli človeško biološko izboljšanje, pa so vrh dosegle v razsvetljenstvu. V Galtonovem času znanosti o genetiki še ni bilo. Razprave začetnika genetike Gregorja Mendla iz leta 1865 v tistem času niso cenili in tudi znanstveni krog je ni upošteval. Darwinova teorija o evoluciji je učila, da so se vrste spremenile kot rezultat naravne selekcije. Ideja o človeškem biološkem izboljšanju je zelo počasi pridobivala javno podporo.

V dvajsetem stoletju so se pojavile mnoge skupine, ki so podpirale te ideje. Evgeniki od vsepovsod so se strinjali z Galtonovo idejo, da bi ljudi lahko izboljšali na dva dopolnjujoča načina, tako da bi se znebili »nezaželenih« in pomnožili »zaželene«. S tem sta nastala pojma negativna in pozitivna evgenika.

Smoter pozitivne evgenike je izboljšanje tistih, ki so družbeno bolj zaželeni in večvredni. Negativna evgenika si prizadeva, da se družbeno manjvredni ne bi množili. Mnogo evgenikov iz Evrope in Združenih držav Amerike je bilo mnenja, da je človek skoraj popolnoma določen s svojo zarodno plazmo, ki se prenaša iz generacije v generacijo in se skupaj z okoljskimi vplivi spreminja in preoblikuje ter izboljšuje. To je bilo še podkrepljeno s ponovnim odkritjem leta 1900, ko je Mendel odkril, da je biološka podlaga organizma določena s točno določenim faktorjem lastnosti, kasneje imenovanim gen (Kevles 2004, 848).

V prvi tretjini 20. stoletja so evgeniki uživali podporo številnih vodilnih biologov, ne le v ZDA in Evropi, pač pa tudi v Sovjetski zvezi, Južni Ameriki. Ideja, da bi človek vzel evolucijo v svoje roke, je bila zelo mamljiva in se je zdela izvedljiva. Lamarcova teza o vplivu fizičnega in kulturnega okolja na dedni material je bila sprejeta v Franciji. Strokovnjaki so posvečali posebno pozornost prehranjevanju, medicinski oskrbi, izobrazbi in čistoči. Nekateri so predlagali že preventivne predrojstvene ukrepe, kot sta izogibanje alkoholu v času nosečnosti ter celo obiskovanje kulturnih prireditev. Vsi ti dejavniki naj bi prispevali k ustvarjanju boljše rase.

Za odkrivanje ljudi z evgenično neprimernim zapisom so že kmalu pričeli ustanavljati centre za raziskovanje človeškega dedovanja. Zato so odprli zavode Evgenični urad v New Yorku, Galtonov laboratorij za nacionalno evgeniko v Londonu ter Inštitut kralja Wilhelma za antropologijo, človeško dedovanje in evgenikov Berlinu. Ti zavodi so proučevali zbrane podatke o ljudeh z različnimi tipi, ki so jih zbirali za razumevanje dednosti. V Nemčiji so znanstveniki pozornosti posvečali raziskovanju dvojčkov, medtem ko so v Združenih državah Amerike pospešeno preiskovali družinska debla pri prebivalcih mest in podeželja. Raziskovalci so hoteli dokazati vplive na dednosti pri pojavih kriminalnosti, prostitucije in duševnih bolezni. Prišli so do zaključka, da so v družbi najbolj zaželene rase iz skandinavskih držav (nordijska rasa) in najmanj priljubljeni prebivalci Slovani in prišleki iz južne Evrope. Zahtevana je bila tudi ženska enakopravnost, da bi s tem izboljšali rasno kvaliteto – to bi pomenilo, da ima vsaka ženska pravico do otroka, ki bi bil evgenično bolj ustrezen in bi s tem dobila pravico, da izbere očeta svojega otroka (Kevles 2004, 849).

1.1 Evgenični predpisi

Prisilno sterilizacijo so kot prvi uzakonili v Indiani (zvezna država) leta 1907. Do leta 1930 pa jo je sprejelo že 30 zveznih držav v ZDA. Podatki govorijo, da so sterilizirali okoli petdeset tisoč ljudi. Prestopki zaradi katerih je bila zagrožena kazen pa so bili zelo različni: od umora, posilstva ali tatvine avtomobila (Kevles 2004, 849). Evgenično gibanje je bilo na višku leta 1924, ko so zaprli tudi meje za priseljence iz južne in vzhodne Evrope, ki niso ustrezali idealu prebivalcev ZDA. Vpliv teh evgeničnih predpisov je začel popuščati z borznim zlomom leta 1929. Zlom gospodarstva je bil povod, da so pomanjkanje občutili vsi in Američane na ta način izenačili.

Tudi v Evropi se je čutila podpora evgeniki. Švedska in Norveška sta pred začetkom 2. svetovne vojne pod prisilo sterilizirali skupaj več kot sto tisoč ljudi. Ko pa je bil Hitler izvoljen v Nemčiji, se je evgenika vmešala tudi v politiko.

V svoji knjigi *Mein Kampf* Hitler pravi: »Mešanje višjih in nižjih ras je v živem nasprotju z nameni narave in vodi v iztrebljanje višje arijske rase. Kadarkoli se je arijska kri pomešala s krvjo nižjih ljudstev, je to pomenilo konec nosilcev kulture.« (Hitler 1943)

Himmler, ki je bil v nacistični Nemčiji zadolžen kot komisar za utrjevanje nemštva, je organiziral različne sporne urade: glavni rasni in kolonizacijski urad SS ali selitveni urad. Načrti so bili, da bi do leta 1980 s pozitivno demografsko politiko, pridobili sto milijonov čistih Arijev, z negativno demografsko politiko pa bi izločili enajst milijonov Židov ter trideset milijonov Slovanov (Rifkin 2001, 157).

V tridesetih letih prejšnjega stoletja so v Angliji in ZDA hoteli ponovno doseči bolj zdravo evgeniko, ki je morala imeti znanstvene genetične dokaze in upoštevati vlogo narave, biologije in vzgoje. S tem so se videli prvi zametki genetskega inženiringa. Kmalu za tem pa so se že iskali načini genskega svetovanja. Parom naj bi razložili o možnih genskih izidih in tudi pomagali pri svetovanju, ali naj otoka donosijo ali ne.

Sprva se je gensko svetovanje ukvarjalo zgolj s preučevanjem družinske zgodovine. Ob odkritju amniocenteze, ki je prinesel napredek v kromosomski genetiki, je svetovanje postalo bolj natančno, saj so s pomočjo analiz ugotovili, če starši pričakujejo otroka z genetsko boleznijo (Kevles 2004, 850).

1.2 Projekt človeški genom

Projekt človeški genom je raziskava na področju genetike in molekularne biologije. Začel se je v poznih osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Leta 2000 so dokončno razporedili človeški genom. DNK je kratica za dezoksiribonukleinsko kislino. Gre za tip šibke kisline, ki naravno oblikuje dolgo zavito verigo, ki jo imenujemo dvojna vijačnica. DNK vsebuje štiri kemične spojine, ki jih imenujemo baze. Njihova imena so adenin, citozin, gvanin in timin. Te oblikujejo pare, ki jih imenujemo bazni pari. Vsak bazni par oblikuje »prečko« v verigi DNK (Lucas 2005, 84).

Glavna vsebina in cilji Projekta človeški genom so bili naslednji (Biological and Environmental Research Information System 2015):

- identificirati celoto približno 20.000 do 25.000 genov, ki sestavljajo človeško DNK,
- določiti zaporedje treh bilijonov kemičnih baznih parov, ki gradijo človeško DNK,
- shraniti informacije znanstvenih izsledkov v pregledne podatkovne baze,
- izboljšati orodja za analizo podatkov,
- razrešiti etična, pravna in sociološka vprašanja, ki bi izhajala iz Projekta človeški genom.

Glavna korist določitve zaporedja genov v človeškem genomu, je ravno njegova

neprecenljiva vrednost za enostavnejšo možnost nadaljnjih znanstvenih raziskav. Omogoča pa tudi vpogled v biologijo človeka in v samo evolucijo. S tem nudi dobro podlago za preprečevanje, odkrivanje in boj z različnimi dednimi boleznimi.

Najbolj je to v interesu znanstvenikom, ki na takšen način lahko primerjajo zaporedje kemičnih baz okvarjenega gena z zaporedjem baz zdravega gena in posledično napovedo tveganje za nastanek določene bolezni. Država lahko na ta način poskrbi, da se negativno in nezaželeno vedenje ne bi prenašalo naprej. Takšno mišljenje bi lahko imelo hude posledice med raznimi skupinami posameznih manjšin, na primer za Afroameričane, ki se jim gen srpaste celične anemije bolj pogosto pojavlja. Lahko bi bili ogroženi tudi invalidi, glede na to, da je trenutno edina možna »terapija« za večino genetskih in kromosomskih bolezni in okvar splav. Takšno identificiranje bi tako torej še dodatno stigmatiziralo invalide (Kevles 2004, 850).

1.3 Evgenika na Slovenskem

Slovenski izobraženci so bili sicer seznanjeni s prevodom knjige Izvor vrst v nemščino, vendar pa se na Slovenskih tleh evolucijska teorija kljub temu še ni povsem uveljavila. Proti Darwinovi teoriji so bili zlasti katoliški pisci, ki so menili, da ni v skladu z vero.

Evgenične ideje in njene kritike so se v Slovenskem prostoru večinoma nanašale na štiri področja in sicer na besedila o socialnem darvinizmu, o alkoholizmu, o degeneraciji ter besedila o dednostni teoriji. Sprva je ideja darvinizma požela negativne kritike, saj so se vsi bolj zavzemali za sodelovanje med narodi in zavračali filozofijo večvrednosti močnejših nad šibkejšimi.

Mnenja se spremenijo konec 19. in v začetku 20. stoletja, ko darvinizem začnejo zagovarjati nekateri liberalni pisci, kljub kritikam katoliških avtorjev. V tem obdobju se

prične tudi zavedanje o množičnih razsežnostih patologij, kot so alkoholizem, norost, prostitucija, spolne in duševne bolezni, ... V večini so se te patologije pojavljale v revnejših predelih delavskega razreda, ki se je čedalje bolj množil, zboleval ter povzročal nered in deloval proti interesom tistih, ki so mu vladali. Ker so verjeli, da se ta stanja prenašajo med generacijami, je to postalo nesprejemljivo. »Tem bolj so dotične bolezni zadevale celoten narod, predvsem pa njegove prihodnje rodove, tem večji so bili strahovi in tem bolj odločni pozivi k mobilizaciji kolektivnih sil.« (Cergol Paradiž 2015, 22) Ideja evgenike je bila priročna rešitev, saj je nudila kar nekaj ukrepov, s katerimi bi lahko presekali te patologije (20–32).

Kljub vsemu pa bi lahko rekli, da avtorjev, ki bi se ukvarjali z evgeniko, ni bilo veliko. Sem in tja so sicer v časopisju objavili članke na to temo, vendar ne veliko. V času med obema vojnama pa se je situacija spremenila, saj je evgenika na Slovenskem doživela svoj vzpon – to obdobje je bilo namreč najplodnejše za evgenične ideje, ne le na Slovenskem, temveč tudi v drugih državah. Vojna je močno vplivala na mentaliteto naroda, ubitih je bilo mnogo ljudi, širile so se nalezljive bolezni, preživeli vojaki so se iz bojišč vračali pohabljeni in ranjeni in to so bili razlogi, ki so povzročili plodna tla za evgenične misli.

»Institucionalizacija evgenike se na Slovenskem odločno začne leta 1929, ko državna oblast ustanovi antropološki odsek Higienkega zavoda v Ljubljani, kjer se pod vodstvom dr. Boža Škerlja izvajajo posamezne evgenične raziskave. Prvo slovensko evgenično društvo oziroma evgenična sekcija pa nastane šele leta 1937.« (Cergol Paradiž 2015, 35)

1.4 Evgenika in človekovo dostojanstvo

Sestavni del evgenične miselnosti so človeška oseba, njegova narava in dostojanstvo. Evgenika človeka razdeli na biološko raven, ki je lahko dobra ali slaba, odvisno od njegovega dednega zapisa. Prizadeva si, da bi čimbolj omejila število ljudi s slabšim dednim zapisom. Ko smo lahko doumeli zapis človeškega genoma, so se pojavila nova etična vprašanja. Medicina in sodobna znanost želita razumeti skrivnost človeka. Evgenika gleda na človeka samo iz vidika, če le-ta ustreza genskim normativom ali odstopa. Človek pa ima poleg telesa tudi dušo in je tudi subjekt in ne samo skupek celic. Zato se postavljajo različna vprašanja, na katera so odgovori bolj kompleksni in zahtevajo tehtne premisleke.

1.5 Status zarodka

Problem vseh današnjih biomedicinskih poskusov, napredka in raziskav je, kakšen status ima zarodek, saj je tehnologija ponudila orodja, s katerimi lahko vplivamo na njegov razvoj. Potrebna je opredelitev začetka obstoja človeškega bitja.

Domneva, da vsakemu človeku od oploditve naprej pripada polna zaščita, lahko velja kot verjetno in dobro utemeljeno stališče, saj gre za enega in istega človeka, ki kot zarodek, kot novorojen, odrasel ali star človek razpolaga z isto pravico do življenja (Schockenhoff 2013, 448).

Obstoj novega človeškega bitja se začne z združitvijo jajčeca in semenčice, torej z oploditvijo oziroma s spočetjem (Cvelbar 2004, 443).

Oplojena jajčna celica ima že polno potencialnost, da se razvije v človeško bitje.

Jedro argumenta potencialnosti je v tem, da priznanje polne moralne zaščite dostojanstva in priznanje pravice do življenja, ni odvisno od aktualne uresničitve lastnosti človeške osebe, ampak zmožnosti, da je nekdo moralni subjekt, to pomeni, da je odločilna njegova moralna zmožnost. Ta pa se ne razvije šele ob rojstvu ali z nastopom polnoletnosti, ampak se razvija že od spočetja. Zato moramo celoten razvoj življenja pred rojstvom podvreči zaščiti dostojanstva človeškega življenja (Schockenhoff 2013, 451-452).

1.6 Dostojanstvo človeka

Proti pojmu dostojanstva, se v sodobnih bioetičnih pogovorih pogosto uporablja ugovor, da je to prazna beseda, ki se lahko napolni s poljubnimi vsebinami in mu zato ne bi smeli pripisovati splošne obveze.

Razvoj ne prinese vedno samo dobrobiti, ampak odpira tudi nova vprašanja, ki potrebujejo odgovore, tako etične kot religiozne. Ta vprašanja pa dokazujejo resno potrebo po nenehnem dialogu in integraciji med eksperimentalno znanostjo in širšo znanostjo o človeku ter filozofijo o delovanju v okviru širše perspektive, tako da bi pridobivanje večjih znanj lahko učinkovito služilo v resnično dobro ljudi.

Človeško življenje in človeška narava sta preveč kompleksni, da bi ju lahko popolnoma ovrednotili iz ene same perspektive; multidisciplinarni pristop se zato zdi nujno potreben, da bi bolje razumeli človeka in njegovo dostojanstvo.

Za pravilno znanstveno raziskovanje je nujno sklicevanje na človeške vrednote pri antropološkem in etičnem aspektu. S tem se priznava odgovornost, ki jo ima vsak do sebe in drugih. Vedno moramo stremeti k dobremu, ki presega osebno korist in imeti v mislih tudi prihodnje rodove. Znanost bi morala človeško telo razumeti kot enovito osebo stvarnosti, ki je hkrati materialna in duhovna. Človekova duša je vedno osnova za

bivanjske in fizične stvarnosti, njegovega odnosa do sveta. Človekovo dostojanstvo mora v obzir vzeti tudi znanstveno raziskovanje in njegovo kompleksno duhovno in materialno enovitost od začetka ali konca življenja (Marino 2005).

1.7 Otrokova pravica

Pravica do splava se v moralno filozofski razpravi o splavu izvaja v dveh smereh. Ali se degradira moralni status zarodka, tako da mu pripada samo omejena zaščita dostojanstva, ali pa se ženski daje pravico, do razpolaganja z njeno nosečnostjo. To pravico izpeljujejo iz pravice do avtonomije. Dejansko se moralnega dovoljenja za prekinitev nosečnosti ne more utemeljiti.

Sodobna moralna teologija podaja kot edino etično sprejemljivo prekinitev nosečnosti v primeru, ko je ogroženo materino življenje. O matere se namreč ne mora zahtevati, da ogroža lastno življenje (vitalna indikacija). Ko se materino življenje nahaja nasproti otrokovemu življenju, se lahko tudi iz moralnega vidika da prednost tistemu, ki ima večjo možnost za preživetje. To je edini primer, kjer je splav dopusten. Če odmislimo mejni primer anecefalije, v kateri je otrok rojen brez velikih možganov in ni zmožen življenja, ne more niti otrokova prizadetost (evgenična indikacija) predstavljati razloga za prekinitev nosečnosti, kakor tudi ne socialna ali psihična stiska (psihosocialna indikacija). Tudi če je nosečnost posledica predhodnega posilstva (kriminološka indikacija), se krivica, ki se je zgodila, ne da popraviti, ne da bi povzročili še drugo krivico (Schockenhoff 2013, 466-470).

1.8 Izročilo krščanske tradicije

Krščanski pogled na človeka je v novem veku postal tudi osnova za pojem človekovih pravic, katerih deklaracijo je dokončno potrdila Generalna skupščina Združenih narodov 10. 12. 1948 v Parizu.

Na podlagi tega spoštovanja gre to dostojanstvo tudi človeku pred rojstvom in tudi ob smrti. Evropska in svetovna zgodovina sta s pomočjo krščanske vere pripomogli k utrjevanju človekovega dostojanstva vsakega posameznika. Na drugi strani pa je krščanstvo s tem, ko je dalo temelj novoveški znanosti, prav tako dalo podlago tudi za proučevanje človeka.

Razvoj medicine, biologije in psihologije ima svoje osnove v razmahu znanosti v srednjem veku, k čemur je veliko pripomoglo odkritje Aristotela in razvoj visoke sholastike. Zasluge za to imajo tako islamski kot krščanski misleci in znanstveniki sholastike iz trinajstega stoletja.

Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, ga blagoslovil in prenesel nanj gospostvo nad vsem drugim stvarstvom. Zato je človekovo življenje sveto, ne le zato, ker je podarjeno, ampak tudi zato, ker človek nosi v sebi podobo samega Boga. Bogu je človek podoben po duhovnih sposobnostih, svobodi in nezamenljivosti. Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu pravi, da je človek »na zemlji edina stvar, katero je Bog hotel zaradi nje same.« (Juhant 2004, 447)

Krščansko stališče lahko zagovarjamo tudi filozofsko-etično: človek je kot razumsko bitje enkratna oseba. To stališče sodi med temeljne misli krščanskega izročila. Torej ne gre samo za neke filozofske razloge, saj smo že prepojeni s to idejo, ki sega tudi v moderni demokratični pravni red in je sestavni del moderne kulture. Temelj le-te so človekove pravice in z njimi nedotakljivost življenja (456). V etiki je sicer treba spoštovati tehtanje dobrin, saj v življenju to delamo neprestano. Problem pa je, ko gre za življenje, ki je absolutna vrednota. Zdi se, da sodobna družba skuša v nekaterih pogledih pri tej vrednoti pravice in nedotakljivost vzeti v svoje roke, še posebej ko gre

za slabotne: pri zarodkih, starejših, invalidih. To se kaže ravno v problemu evgenike. Slednja opozarja na problem naše družbe, ki si ne utemeljuje vrednot, iz katerih izhaja. Prav zato tudi v primeru zarodka danes govorimo o slabem soglasju za njegovo absolutno spoštovanje. Res je sicer, da medicina preko določenih raziskav lahko prepreči razne bolezni zarodka in pomaga pri uspešnejšemu zdravljenju, vendar pa zato ni mogoče odpraviti moralnih dilem tako, da zarodku enostavno damo nižji status oz. ga do določenega trenutka »odvežemo« človeškosti (456).

1.9 Družba v odnosu do bolnih, starih in invalidnih oseb

Etično neodobravanje neposredne usmrtitve neozdravljivo bolnih, trpečih ali umirajočih ljudi ne potrebuje nobenih posebnih teoloških premis, ki bi predpostavljala dejanje vere.

Religiozni ljudje se v svojih vrednostnih prepričanjih počutijo prizadete zaradi dovoljenosti splava in usmrtitve starih in bolnih ljudi, kajti priznavajo moralno omejitev za naše sobivanje, ker v njih ponovno prepoznavajo razumno ureditev življenja, kateri se prepuščajo v temeljnem verskem dejanju zaupanja, ki ga imajo kot ustvarjena bitja (Schockenhoff 2013, 466-470).

Krščanstvo uči, da je človeka poklical v življenje Bog sam in človek bi moral živeti tako dolgo, kot želi Stvarnik. Življenje in človeško bitje, njegov začetek in konec, sta v rokah Stvarnika. Če poskusimo manipulirati s spočetjem življenja ali z njegovim koncem, prestopimo meje naše pristojnosti, upremo se Stvarniku. Ne glede na stopnjo invalidnosti, ima vsak človek, ki mu je bilo življenje podarjeno pravico - in morda ga to celo zavezuje - do življenja. S svojo prisotnostjo vpliva na okolico. Nemoč otrok in bolnih družbo prisilijo, da jim pomaga (Poltawska 2005).

Kristus določa krščansko držo do bolnih ljudi s tem, ko se poistoveti z njimi: »Kar

ste storili kateremu izmed mojih najmanjših bratov, ste meni storili.« (Mt 25, 40)

Objektivno gledano je vsako človeško življenje enako vredno; svetost življenja ni odvisna od njegovega ali njenega telesa. Vendar pa je v običajnem poteku življenja težko razumeti razsežnosti realnosti, saj je prisotna težnja, da bi bolezen prenačljeno ocenili kot krivdo in greh.

Vse omenjene osebe so, ne glede na vrsto invalidnosti, izziv družbi, še posebej krščanski - saj so prav one tiste, s katerimi se identificira Kristus. Njihova prisotnost sproži enkratno človeško vedenje. Koliko je človek vreden, lahko ocenimo po njegovem odnosu, ki ga ima do bolnih, starih in invalidnih oseb.

Janez Pavel II je zapisal: »V našem času omogočajo uspehi znanosti in tehnike doslej nesluteno gmotno blaginjo, ki je enim naklonjena, druge pa odriva na rob. Tako more ta enostranski napredek voditi postopoma tudi k izgubi čuta za človeka, za to, kar je dejansko človeškega. V tem pomenu pričakuje predvsem naš čas, da pride na dan tista značilnost žene, ki v vseh okoliščinah zavaruje čut za človeka, preprosto zato, ker je človek.« (Janez Pavel II 1989, 30)

Od vseh bitij ima človek prav posebno mesto na svetu, saj ima možnost, da svojim telesom in dušo po svoje volji oblikuje življenje in to je lastno vsem religijam. Dejstvo pa je, da dolgujemo svoje življenje Bogu, ki določa celotno njegovo zemeljsko obdobje, ima svoj začetek v spočetju in rojstvu in najde konec v smrtni uri, ki je vsakemu določena. »S tem, da ljudje sprejmemo moralne omejitve, ki so nam postavljene glede začetka in konca življenja drugih ljudi, istočasno priznamo resničnost našega bivanja. Pripravljenost, da sprejmemo meje, ki so določene z rojstvom in smrtjo in se jim ne upiramo, ampak da lahko v njih živimo in umremo.« (Schockenhoff 2013, 495)

2. PRAVO IN EVGENIKA

V poglavju je predstavljeno pravo, ki se nanaša na biomedicinske raziskave in s tem obravnava evgenične motive pri postopkih medicine. Podaja tudi opis temeljnih pravnih dokumentov, ki ščitijo človeka in njegovo dostojanstvo.

Biomedicina prinaša nova upanja, na drugi strani pa tudi skrbi, saj obenem odpira nova etična vprašanja.

Ob napredovanju genetike, ki vodi do novih odkritij, se moramo obenem zavedati, da ima vsaka korist tudi svojo ceno. Kakšno bomo plačali tu (Trontelj 2004, 517)?

2.1 Oviedska konvencija

Oviedska konvencija (celoten naslov je Konvencija o varstvu človekovih pravic in dostojanstva človeškega bitja v zvezi z uporabo biologije in medicine, skrajšano: Konvencija o človekovih pravicah v zvezi z biomedicino) je bila projekt Sveta Evrope. Konvencija je mišljena kot minimalni pravni okvir za države, ki so imele slabo pravno ureditev na področju bioetike. Predlog za konvencijo sega v leto 1989, sprejeta pa je bila 4. aprila 1997 v Oviedu v Španiji. Po pomenu jo lahko primerjamo z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah iz leta 1950, ki je obveljala kot standard, ne le za Evropo, temveč tudi za velik del ostalega sveta (Mlinar 2012, 138).

Do leta 2004 jo je podpisalo 31, ratificiralo pa 17 držav. Slovenija je konvencijo ratificirala 1. 12. 1999, med prvimi petimi državami, kar je bilo posebej odmevno, saj je šele po petih ratifikacijah stopila v veljavo.

Vsebinsko je Oviedska konvencija razdeljena na 14 poglavij (38 členov):

1. Splošne določbe – namen in predmet; prvenstvo človeškega bitja; pravična dostopnost zdravstvenega varstva; poklicne norme;
2. Privolitev – splošno pravilo; varstvo oseb, ki niso sposobne privoliti; varstvo oseb z duševnimi motnjami; nujna stanja; predhodno izražene želje;
3. Zasebnost in pravica do obveščenosti;
4. Človeški genom – nerazlikovanje; napovedne genetske preiskave; posegi na človeškem genomu; prepoved izbire spola;
5. Znanstveno raziskovanje – splošno pravilo; varstvo oseb, na katerih se opravljajo raziskave; varstvo oseb, ki niso sposobne privoliti v raziskavo; raziskave na zarodkih in vitro;
6. Odvzem organov in živih tkiv darovalcem zaradi presaditve – splošno pravilo; varstvo oseb, ki niso sposobne privoliti v odvzem organa;
7. Prepoved pridobivanja premoženjske koristi in razpolaganje z deli človeškega telesa - prepoved pridobivanja premoženjske koristi; razpolaganje z odvzetim delom človeškega telesa;
8. Kršenje določb konvencije - kršenje pravic ali načel; odškodnina za neupravičeno škodo; sankcije;
9. Razmerje med to konvencijo in drugimi predpisi - omejitve pri uresničevanju pravic; širše varstvo;
10. Javna razprava;
11. Razlaga in spremljanje izvajanja konvencije - razlaga konvencije; poročila o izvajanju konvencije;
12. Protokoli;
13. Spremembe konvencije;
14. Končne določbe - podpis, ratifikacija in začetek veljavnosti; države nečlanice; ozemlja uporabe; pridržki; odpoved; notifikacije (Svet Evrope 1997).

Med osnovnimi izhodišči je načelo, da imajo koristi človeškega bitja kot

posameznika, prednost pred blaginjo družbe ali znanosti. Države pa ta dokument zavezuje k upoštevanju potreb do zdravstvenih storitev.

Druga izhodiščna načela so pravica do varstva dostojanstva, pravica do varstva telesne in duševne nedotakljivosti in pravičen dostop do zdravstvene oskrbe. Zdravstveni poseg se sme opraviti le s svobodno privolitvijo, priznane so le skrbno opredeljene izjeme. Vsakdo ima pravico do zaupnega ravnanja s svojimi zdravstvenimi podatki, pa tudi pravico, da jih izve. Konvencija skrbno definira pravice ljudi v biomedicinskih raziskavah, posebej tistih, ki niso sposobni veljavne privolitve. Zagotavlja tudi varstvo pred neetičnimi posegi v človekovo dedno snov. Dotakne se varovanja človeškega zarodka. V 14. členu, ki se glasi: »Metode oploditve z medicinsko pomočjo se ne smejo uporabiti za izbiro spola bodočega otroka, razen če naj bi se s tem izognili hudi dedni bolezni, vezani na spol.« (Svet Evrope 1997) Evropska konvencija dopušča samo tiste preventivne, diagnostične in terapevtske posege, ki ne vključujejo sprememb v dednem materialu potomcev. Posamezne države si lahko glede manj bistvenih določb izgovorijo pridržek, če imajo vprašanja zakonsko že drugače urejena. Vsaka država lahko na svojem področju uveljavi tudi višje standarde varstva pravic (Trontelj 2004, 519).

2.2 Človekove pravice na področju genetike

Dosežki znanstvenikov na področju genetike nedvomno sprožajo velike polemike v družbi in bodo vplivali na življenja mnogih ljudi, morda na načine, ki nam ne bodo prijetni.

Med njimi je tudi pravica izvedeti za svoje genetske podatke, pa tudi pravica ne izvedeti zanje. Zagotoviti je treba prostovoljnost testiranja. Pred tem mora preiskovanec natančno izvedeti, kaj utegnejo rezultati pomeniti zanj, za njegovo potomstvo, za sorodnike in kakšno pomoč mu lahko ponudi medicina. Vsako gensko diagnostiko mora

spremljati genetsko svetovanje pa tudi pomoč pri morebiti potrebnem medicinskem ukrepanju. Zato je problematična komercialna ponudba genskega testiranja (na primer po pošti) in jo bo protokol verjetno prepovedal ali pa dovolil le pod posebnimi pogoji (Trontelj 2004, 524).

Posebno skrbno je treba varovati zaupnost genetskih podatkov. Vprašljiva je celo pravica posameznika, da jih javno razkrije, saj se s tem lahko izpostavi stigmatizaciji ali diskriminaciji ne le samega sebe, ampak tudi krvnih sorodnikov.

Gensko preiskovanje delov ali celotne populacije prinaša druga etična vprašanja. Vsakdo sme testiranje zavrniti. Napovedno testiranje, genske preiskave zdravih ljudi z namenom, da se ugotovi prihodnje bolezni ali nagnjenja k boleznim, so dovoljene le iz zdravstvenih razlogov. Tako ni etično testirati otroke ali mladostnike na bolezni poznejšega obdobja, še zlasti, če ni na razpolago učinkovitega zdravljenja ali preventive. Znanstvene analize morajo biti praviloma zasnovane tako, da se pridobljeni biološki vzorci čim bolj zgodaj anonimizirajo. Kadar niso anonimni in pride do nepričakovanega odkritja nevarne bolezni, je etično vprašljivo, kdaj je prav to odkritje sporočiti in kdaj zadržati (525).

Pravo skupaj z etiko poskuša preprečiti zlorabo človekovega dostojanstva in njegovo pravico do identitete, tako da je potrebna natančna in skrbno načrtovana ureditev zakonodaje, s katero bo možno pravno zaščititi posameznika in celotno družbo.

3. RIMOKATOLIŠKA CERKEV IN EVGENIKA

Izhodišče krščanskega pogleda na bioetična vprašanja je naslednje: človekovo življenje je Božji dar. Zato človek nima absolutne oblasti nad njim, ampak ga lahko samo sprejme kot dar. Krščansko stališče je proti nasilju nad človekom. Življenje je temeljna vrednota.

V izjavah cerkvenega učiteljstva je branjenje nedotakljivost človeškega življenja vedno prisotno. Začetki bioetike, kolikor gre za odziv Cerkve na tovrstna vprašanja, segajo v sredino 20. stoletja. Pij XII. je v času svojega pontifikata (1939-1958) posegal na mnoga antropološka področja, zlasti na področja medicinskih znanosti. Drugemu vatikanskemu koncilu (1962-1965) so nekateri že v času njegovega štiriletnega dela očitali pretirano navdušenje nad dosežki tedanje znanosti in tehnologije in pomanjkanje kritičnosti.

Posebno pozornost koncilski dokumenti posvečajo tako imenovanim »grešnim strukturam« ali »strukturnemu grehu«. Prvič so izrecno omenjene v Apostolski spodbudi o spravi in pokori (1984), nato v okrožnici O skrbi za socialna vprašanja (1987), v okrožnici Evangelij življenja pa na več mestih. V okrožnici Evangelij življenja je zapisano: »Pod novimi vidiki, ki jih odpira znanstveno-tehnološki napredek, se skrivajo številne nove oblike napadov na dostojanstvo človekovega bitja, medtem ko se očrtuje in utrjuje nov kulturni položaj in daje zločinom za življenje nov in še pravičnejši vidik: široke plasti javnega mnenja opravičujejo nekatere zločine proti življenju v imenu pravice individualne svobode in na tej domnevi zahtevajo zanje ne samo nekaznivost, ampak celo potrditev od države, z namenom da se opravlja popolnoma svobodno in celo z brezplačnim posegom zdravstvenih ustanov.« (Janez Pavel II 1995, 9-10)

Drugi vatikanski cerkveni zbor je v Konstituciji o Cerkvi v sedanjem svetu, ki obravnava etična vprašanja zapisal: »Vse, kar nasprotuje življenju, kakor raznovrstni uboji, genocidi, splavi, evtanazije in samomori, vse kar rani neokrnjenost človeške osebe, kakor pohabljanje, telesno in duševno mučenje; vse kar ponižuje človeško

dostojanstvo - vse to in drugo, kar je še temu podobno, je v resnici sramota; in ko okužuje človeško kulturo, omadežuje bolj tiste, ki se tako vedejo, kakor tiste, ki trpijo krivico; hkrati pa kar najhuje nasprotuje Stvarnikovi časti.« (GS 27, 2)

V isti konstituciji (Cerkev v sedanjem svetu), je koncil zapisal tudi nekaj temeljnih izhodišč na katera se še danes sklicujemo: dostojanstvo človeške osebe, njena enovitost in poklicanost, neodtujljive človekove pravice. S to konstitucijo je koncil že leta 1965 pokazal vzorec, ki kaže ne samo na dejstva, ampak tudi na vzroke stanja v sodobni družbi. Papež opozarja odtujevanje čuta za Boga in za človeka, ki ga omejuje zgolj na zunanje, ekonomske in potrošniške vidike (Valenčič 2004, 500-502).

Navodilo o daru življenja (1987) govori o pravicah, ki jih ne daje človek, ne zakon in družba, ampak so človeku dane, prirojene, neodtujljive, nenadomestljive. Niso odvisne od posameznika, ne od staršev, ne od naklonjenosti države; pripadajo človeški naravi v moči stvariteljskega dejanja, iz katerega človek izhaja (Kongregacija za verski nauk 1987, 17–18).

Načela, ki jih pri tem Cerkev zagovarja, imajo univerzalno veljavo. Zato se upravičeno sklicuje najprej na naravni moralni zakon, ki ga potrjujeta Božje razodetje in nauk Cerkve skozi zgodovino do danes. Načela, ki jih Cerkev zagovarja imajo etični, moralni in verski nauk (18–19).

Še posebej pomembno je spoštovanje nedotakljivosti in svetosti življenja. »Človeško življenje je sveto, ker že od vsega začetka potrebuje »stvariteljskega Božjega dejanja« in ostane za zmeraj v posebnem razmerju do svojega Stvarnika, svojega edinega cilja. Samo Bog je Gospod življenja od njegovega začetka do njegovega konca: nihče in v nobenih okoliščinah si ne sme prilastiti pravice, da bi neposredno uničil človeško življenje.« (Kongregacija za verski nauk 1987, 18)

Osrednjega pomena je razumeti človeka kot osebo, ki je poklican v občestvo z Bogom po ljubezni. Človek kot oseba ni samo subjekt moralnega delovanja, ampak je tudi dejavnik in cilj vseh družbenih ustanov. Človeško osebo ni mogoče skrčiti na projekt lastne svobode, ampak ima že duhovno in telesno strukturo. Zato je prvotna pravna zahteva, da naj ljubimo in spoštujemo osebo kot cilj in nikoli kot sredstvo (Valenčič 2004, 507).

Okrožnica Evangelij življenja, ki jo je papež Janez Pavel II napisal leta 1995 kot odgovor na različna bioetična vprašanja sodobne družbe, predstavlja temelj krščanske etike z naslednjimi besedami: »Človeško življenje je sveto, ker že od vsega začetka potrebuje stvariteljsko Božje delovanje in ostane za zmeraj v posebnem razmerju do svojega Stvarnika, svojega edinega cilja. Samo Bog je Gospod življenja, od njegovega začetka, do naravnega konca: nihče in v nobenih okoliščinah si ne sme lastiti pravice, da bi neposredno uničil nedolžno človeško bitje« in »človeško bitje moramo spoštovati in ravnati z njim kot z osebo že takoj od njegovega spočetja dalje in smo mi zaradi tega od tistega trenutka dalje naprej dolžni priznavati osebne pravice, med katerimi je predvsem nedotakljiva pravica vsakega nedolžnega bitja do življenja.« (Janez Pavel II 1995, 64–65)

Dokument Kongregacije za verski nauk Dostojanstvo osebe (2009) obravnava bioetična vprašanja. Poudarja združitev razuma in vere in ne nasprotuje znanstvenemu napredku, ki je neprecenljiva pomoč današnjemu človeku. Seveda pa ni vse, kar je možno tudi etično dopustljivo. Razvoj medicine je pozitiven, kadar pomaga pri odpravljanju bolezni in zdravljenju. Negativno pa medicina vpliva, ko uničuje človeška življenja s splavom in evtanazijo. Zamrzovanje človeških zarodkov označi kot nedopustno, kot tudi nadomestno materinstvo.

3.1 Pravica do življenja

Odgovori na vprašanja, od kdaj ima človeško bitje pravico do življenja, so bili že v preteklosti različni. Platon je bil prepričan, da se človeško življenje začne s trenutkom spočetja (Schockenhoff 2013, 425). Danes mnogi zagovarjajo, da se pravica do življenja začne z ugnezditevijo, ko se zarodek ugnezdi v maternico. Obstajajo še drugačne vrste argumentacije, ki postavljajo mejo med oploditvijo in rojstvom.

Cerkveno učiteljstvo zagovarja radikalno stališče, saj uči, da se človeško življenje

začne s spočetjem in da mora biti od spočetja dalje zarodek deležen enake zaščite kot odrasla oseba. Ta pogled šteje za moralno napačne vse nove reproduktivne tehnologije in poskuse na zarodkih, ker le-te neizogibno vključujejo ustvarjanje zarodkov »in vitro« in uničenje mnogih izmed njih.

Samoumevne posledice te prepovedi so, da neplodni pari nikoli ne morejo imeti otrok z umetno oploditvijo in da se poskusi na zarodkih ne smejo izvajati z namenom diagnosticiranja in zdravljenja genetskih bolezni in vzrokov spontanih splavov. To ni samo stališče Katoliške cerkve, ampak tudi številnih drugih skupin za življenje (pro-life) in proti splavu (anti-abortion). Poudariti je potrebno, da nekatere izmed teh skupin nimajo religioznih temeljev. Mnogi očitajo Cerkvi, da takšen pristop prikrajša ljudi za določene koristi, v določenih primerih pa celo v neskončnost podaljšuje nepotrebno človeško trpljenje (Singer 2004, 111).

Cerkev zarodku priznava vse pravice osebe in izjavlja, da ga moramo vse od spočetja naprej obravnavati kot človeško osebo, ki ji je potrebno zagotoviti njeno integriteto, zdravljenje in ozdravljenje, kot slehernemu človeškemu bitju (KKC 2274). Temelj in porok pravice do življenja v tem stališču je Božje gospostvo nad življenjem. Gre za pravico do življenja s človekovim dostojanstvom. Pravica do življenja je priznana in zaščitena osnovna, izvirna in neodtujljiva dobrina, ki je vir in pogoj vsem ostalim dobrinam in pravicam osebe. Nosilec te pravice je človeško bitje v vseh obdobjih svojega razvoja, od spočetja do naravne smrti (Papeški svet za pastoralo zdravstvenih delavcev 2000, 43-44).

Življenje pred rojstvom je v sleherni fazi svoje rasti v polnosti človeško. Temu življenju je potrebno izkazovati enako spoštovanje, enako varstvo in enako skrb, kot jo zasluži človeški subjekt (38).

Zakonodaja je dolžna ščititi človekove pravice do življenja ter do njegovega dostojanstva in s tem se načeloma vsak strinja. Toda če postanejo breme za druge (bolni, duševno prizadeti), se včasih zdi, da nimajo več popolne pravice do življenja.

3.2 Oseba v teoriji človekovih pravic

Človekove pravice temeljijo na dejstvu, da človek ne more biti podvržen gospostvu nikogar. Osebo dostojanstvo identificira z zmožnostjo besedne in izrecne komunikacije. Po teh predpostavkah je izključen rojevajoč se ali umirajoč človek. Ta je radikalno odvisen in podvržen volji in milosti ali nemilosti drugih ljudi. Tisti, ki imajo moč, odločajo o tistih, ki so nemočni. To pa je čisto nasprotje moči razuma, ki naj bi ga zagovarjale človekove pravice. O tem priča že samo dejstvo, da v dokumentih o človekovih pravicah ni napisano prav ničesar o splavu ali evtanaziji. Ti dve temi sta bili namerno izpuščeni, oblikovanje zakonov o tej temi pa je prepuščeno posameznim državam. Zakoni, ki dovoljujejo opravljanje tovrstnih posegov, sicer res obvarujejo zdravnike in druge soudeležence pred državnim preganjanjem, toda ali je sploh mogoče etična vprašanja rešiti z zakonom? Noben državni ali naddržavni zakon ali etični kodeks ne more nikogar rešiti osebne odgovornosti, s katero se srečuje vsak dan. Noben zakon ne more olajšati vesti.

Po mnenju Cerkve, je vir protislovja med teorijo in prakso človekovih pravic v pojmovanju svobode, ki ne vključuje solidarnosti, popolnega sprejemanja in služenja drugemu.

Svetopisemsko pojmovanje svobode ima bistveno razsežnost. Po tem pojmovanju je vsak človek varuh svojega brata (1 Mz 4,9). Danes pa prevladuje individualistična svoboda. Ta na absoluten način poveljuje posameznika. Svoboda, ki ne spoštuje konstitutivne vezi z resnico, zanika in zmaliči samo sebe in postane pripravljena uničiti drugega. Ko se svoboda zapre prvenstveni razvidnosti objektivne in splošne resnice, ki je temelj osebnega in socialnega življenja, človek ne sprejme več resnice o dobrem in slabem za edino in nesporno oporišče svojih odločitev. Edino svoje subjektivno in spremenljivo mnenje ali celo svoj sebičen interes in svojo samovoljnost (Janez Pavel II 1995, 24-25).

Tako lahko tudi pravica do življenja postane predmet subjektivnega mnenja,

sebičnega interesa ali samovolje, če posameznikov nasprotnik ni enako »močan« in se njegovo dostojanstvo ne identificira z možnostjo besedne in izrecne komunikacije.

3.3 Krivični zakoni

Znanstveni in tehnološki napredek skrivata nove oblike napadov na dostojanstvo človeškega bitja, medtem ko se utrjuje nov kulturni položaj, ki daje zločinom proti življenju nov, še krivičnejši vidik. Široke plasti javnega mnenja opravičujejo nekatere zločine proti življenju v imenu pravic individualne svobode in na tej domnevi zahtevajo zanje celo potrditev s strani države. Zakonodaje mnogih dežel priznavajo polno zakonitost takega početja proti življenju. Izbire, ki so jih nekdanj soglasno imeli za zločinske in jih je zavračal splošni moralni čut, sčasoma postajajo družbeno sprejemljive (Janez Pavel II 1995, 9-10).

Človek ne sme postati suženj sebi enakim in tako rekoč ponižan na stopnjo reči »Nič in nihče ne more dopustiti uboja nedolžnega človeškega bitja, naj bo zarodek ali embrij, otrok ali odrasel, star neozdravljivo bolan ali umirajoč. Tudi ni nikomur dovoljeno naročati tega morilnega dejanja ne zase ne za druge, ki je zaupan njegovi odgovornosti, niti ne sme izrecno ali vključno pristati na to. Nobena oblast ne more tega zakonito naloži niti dovoliti.« (CD 28, 39)

3.4 Pravica avtonomije

Eno od ključnih etičnih vprašanj je pravilno razumevanje človeške avtonomije.

Papež Janez Pavel II je o napačnem razumevanju avtonomije med drugim zapisal: »Človek, ki zavrača ali pozablja na svoj temeljni odnos do Boga, poleg tega misli, da je sam merilo in norma samemu sebi in si lasti pravico, da zahteva tudi od družbe, naj mu zagotovi možnost in način, da lahko popolnoma samostojno odloča o svojem življenju.« (Janez Pavel II. 1995, 68) Človek ne more v polnosti razumeti samega sebe, če pozabi na Boga. »Najradikalnejša mnenja trdijo, da bi v moderni in pluralistični družbi morali vsakemu človeku priznati popolno avtonomijo, da razpolaga s svojim življenjem in s še nerojenim življenjem: zakonu namreč ne bi smela pripadati izbira med različnimi moralnimi mnenji in tem manj bi zakon mogel imeti pravico, da naloži eno od teh mnenj ob zapostavljanju drugih.« (Janez Pavel II 1995, 73) Posamezniki zahtevajo zase popolno moralno avtonomijo odločanja in zahtevajo, da si jo država ne prisvaja in ne nalaga nobenega etičnega pojmovanja, temveč se omeji na to, da zagotavlja najširši možni prostor za svobodo vsakogar, z edino zunanjo omejitvijo, da ne prizadeva prostora avtonomije, do katere ima pravico tudi vsak drugi državljan (73).

3.5 Vrednost življenja

Dolg zgodovinski proces je uveljavil idejo o človekovih pravicah, ki veljajo za vsako osebo in so pred vsako ustanovo in zakonodajo držav. Nedotakljive pravice človeka javno potrjujejo vrednoto življenja, hkrati pa isto pravico zanikajo in teptajo. Problem obstaja na kulturni, socialni in politični ravni v vedno bolj sprejeti težnji, da razlaga zločine proti življenju kot zakonite izraze individualne svobode, ki jih je treba

priznati in ščititi kot prave in resnične pravice. Namen izjav o človekovih pravicah je uveljavljati bolj pozoren moralni čut za priznavanje vrednote in dostojanstva vsakega človeškega bitja kot takega, ne glede na spol, raso, narodnost, vero, politično mnenje ali socialni sloj. Te izjave pa istočasno predstavljajo presenetljivo protislovje, tragično zanikanje teh istih pravic, ko gre za najslabotnejšega, bolnega, komaj spočetega (evtanazija, splav ipd.). Ti napadi gredo v popolnoma drugo smer od spoštovanja življenja in predstavljajo neposredno grožnjo vsej kulturi človekovih pravic (Janez Pavel II 1995, 23–24).

Pravica do življenja, kot jo določa 17. člen Ustave Republike Slovenije, sodi med prirojene pravice, ki zagotavlja ne le možnost fizičnega preživetja, temveč tudi življenje, ki je v skladu s človeškim dostojanstvom. Po tej definiciji pravo varuje človeka pred vsemi protipravnimi posegi, ki so nevarni za življenje, in bi jih storila bodisi država bodisi posameznik.

Življenje ni vedno takšno, kot bi si želeli. Ni samo lepo in dobro, prinaša tudi trpljenje, skrb, žalost, sočutje. Vse to je del življenja. Od nas je odvisno, kako si celotno življenje osmislimo in ga vidimo v celoti tudi takrat, ko je najhujše. Papež Janez Pavel II je zapisal: »Kadar namreč prevlada težnja, da se ceni življenje samo, kadar prinaša zadovoljstvo in dobro počutje, se zdi trpljenje kot neznosen poraz, ki se ga je treba osvoboditi za vsako ceno. Smrt, ki velja za »absurdno«, če nenadoma prekine življenje, ki je še odprto za prihodnost, polno možnih zanimivih izkušenj, pa postane »zahtevana osvoboditev«, kadar življenje velja za nesmiselno, ker je potopljeno v bolečino in neizprosno določeno za nadaljnje, še hujše trpljenje.« (Janez Pavel II 1995, 59)

3.6 Kvaliteta življenja ali svetost življenja

V bioetiki danes lahko zaznamo dva osnovna toka bioetike. Razlikujeta se po odgovoru na vprašanje, do kje lahko človek posega v svoje lastno življenje in življenje

sočloveka. En tok izhaja iz utilitaristične etike in ga poimenujemo bioetika kvalitete življenja. Drugi tok sledi tradicionalnemu pojmovanju svetosti in nedotakljivosti človekovega življenja in ga označimo kot bioetika svetosti življenja. Slednja, v nasprotju s prvo, zagovarja stališče, da je človekovo življenje nedotakljivo od spočetja do smrti in da dostojanstvo osebe ni odvisno od kvalitete njegovega življenja. Temu pritrjuje tudi papež Janez Pavel II: »Razpolaganje s človekom je v nasprotju s tem, kar od človeka zahteva večina človeške zgodovine kot osnovo človeškega življenja.« (Janez Pavel II 1995, 59)

3.7 Življenje in telo

O telesu želimo spregovoriti zaradi posebnega odnosa do telesnosti v sodobni medicini. Nanj se pogosto gleda iz vidika, da če obstaja samo še telo, potem življenje ni več vredno življenja. Govorimo o primerih, ko so osebe priklopljene na naprave, s pomočjo katerih opravljajo osnovne življenjske funkcije. V teh primerih se pogosto pojavlja vprašanje, ali jih ne bi bilo bolje evtanazirati. Na drugi strani pa so v posebnem položaju na novo spočete osebe, ki se razvijajo iz ene celice in še nimajo jasno začrtanih oblik človeškega telesa. Zaradi te neizoblikovane telesnosti jih nekateri primerjajo z živalmi v zgodnji fazi razvoja in jih tudi vrednotijo na enak način kot živali. Po tem prepričanju je življenje zarodka vredno ravno toliko ali še manj kot življenje živali, ker še nima polne kvalitete življenja (Globokar 2004, 429-430). Vprašajmo se, ali je res izoblikovanost telesa tista ločnica, ki določa vrednost ali kvaliteto nekega življenja. Tudi zarodek ima svoje telo, kakršno mu pripada v določeni fazi razvoja človeka, pa čeprav je to samo celica ali skupek celic. Če že ne po zunanji obliki, se po notranji sestavi (DNK) jasno razlikuje od kateregakoli živalskega zarodka.

4. EVGENIKA IZ ETIČNEGA VIDIKA

Velika dognanja so se zgodila v 20. stoletju, tako na področju znanosti kot tudi medicine. Človekov dedni zapis ima veliko vlogo tudi v etiki, saj so dognanja prinesla spremembe tudi v pojmovanju človeka in njegovega potomstva. Poglavje torej predstavlja probleme, ki se tičejo človekovih osebnih odločitev in v določeni točki postanejo družben problem.

Razlikovati je potrebno med državno določenimi evgeničnimi programi ter med individualno osebnimi odločitvami, ki so družbeno pogojene. V prvem primeru so evgenični cilji ponavadi določeni in tako bolj pregledni in razvidni. V drugem primeru pa so evgenične implikacije pogosto določene in podtalne. Izpostavljene so samo pregledom za namen statistike in ostajajo individualne možnosti (Duster 2004, 853).

Za bolezni kot so koze, tuberkuloza, kolera, rumena mrzlica in spolno prenosljive bolezni, je bilo pred letom 1960 možno doseči sporazum, da se jih omeji in izloči. Z odkritjem, da se genske nepravilnosti pojavljajo v rizičnih, točno določenih populacijah ter da so druge na to imune, so se pojavile nove dileme in evgenične skrbi (853).

Socialne in ekonomske razmere posameznika potisnejo pred zid, kjer nima druge izbire. Še preden je obstajala predrojstvena diagnostika, so v Aziji že imeli za bolj zaželene potomce moškega spola. To je privedlo tudi to tega, da so novorojene deklice ubijali. Izbira spola ne spada med evgenično strategijo (razen, če je s spolom povezana preprečitev otrokove pomanjkljivosti).

Kljub temu pa na primeru Indije in Kitajske lahko vidimo, kako posameznikova odločitev vpliva na kolektivni vidik celotne družbe. Z nastankom predrojstvene diagnostike je v Indiji postala želja po določitvi otrokovega spola še večja. Leta 1971 so tam sprejeli zakon, ki je določal, da se splav lahko opravi le v primeru, ko je življenje matere in njenega zdravja smrtno ogroženo.

Uporabo aminocinteze, kjer s pomočjo plodovega genskega materiala ugotovijo

kromosomske napake, so v Indiji od leta 1974 uporabljali bolj za določitev spola. Avgusta leta 1994 je indijski parlament sprejel nov zakon, s katerim so poostril kazni za presajalne teste, ki so imeli namen zgolj ugotoviti zarodkov spol. Vendar je zakon imel pomanjkljivost, ki je onemogočala njegovo izvajanje in prejšnja praksa se je nadaljevala. Časopis New York Times je leta 1994 poročal, da je bilo v severni državi Haryani leta 1994 874 žensk na 1000 moških (854).

S tega primera ugotovimo, da je klasično evgeniko uvedla država, saj je morala to področje urediti z zakoni. Sodobne oblike evgenike pa so komercialne, saj se izvajajo na pobudo staršev, katerih cilj je zagotoviti boljše lastnosti njihovih potomcev.

4.1 Pozitivna in negativna evgenika

»Z razvojem v genetiki prihaja do obrata – izraz negativna evgenika označuje zdravljenje genskih okvar, gre torej za nekoliko bolj sofisticirana zdravila. Pozitivna evgenika pa se veže na sporno izboljševanje genske zasnove povsem »normalnih« zarodkov (torej večanje IQ, višine, izboljševanje spomina itd.)« (Cergol 2009, 109) V prihodnje se bomo torej lahko srečevali tudi s tem, da se zaradi napredka ne bo le zdravilo zarodkov, ampak bodo stariši lahko naj vplivali tudi drugače – z različnimi izboljšavami genske zasnove – in s tem svoje potomce »izboljšali.

Komercialna evgenika se je v našem okolju najbolj uveljavila na področju predrojstvenih preiskav, darovanju in uporabi spolnih celic, metodah umetnega oplojevanja in predimplantacijskih preiskav. Predrojstvene preiskave so povezane s terapevtskimi splavi. Pri darovanju in uporabi spolnih celic se le-te pregleda tako sanitarno kot gensko in se jih loči glede na njihovo kvaliteto in lastnosti. Problematično pri tem je, da se tako zbrane spolne celice razvrščajo. Pri metodi umetnega oplojevanja ISCI se v jajčno celico vnese samo eno moško spolno celico, obe pa se tudi predhodno

pregleda in obdela. Vedno bolj razvita tehnika omogoča genomsko izbiro še preden pride do spočetja. Pri predimplantacijskih preiskavah pa se v primeru oploditve v epruveti opravi genske teste tako pridobljenih zarodkov. Samo zarodki, ki ustrezajo izsledkom genetike, imajo možnost za vnos v maternico in kasnejše rojstvo (Strehovec 2004, 557).

S takimi metodami, ki so možne, se na prikrit način rešuje problematika gensko neprimernih otrok. Tako posameznik pridobi gensko ustreznega naslednika in zdravstvena institucija finančna sredstva.

Pri uporabi genskih informacij lahko v zgodnji fazi diagnosticiramo nevarnost določene bolezni, ki jo lahko pozdravimo. Te informacije pa bi lahko bile vir diskriminacije. Pomislimo na zavarovalnice ali delodajalce, ki zavračajo ali denarno kaznujejo osebo, ki ima rizični genski zapis. Genske informacije so zelo kočljive in jih ne bi smeli razširjati brez dovoljenj. Sistem arhiviranja v zdravstvu ni tako zanesljiv in brez težav bi lahko prišli do osebnih genskih informacij brez bolnikovega dovoljenja (Lucas 2005, 95). S testi, ki predvidijo bolezni pri zdravem posamezniku ali njegovih potomcih, se poveča tudi potreba po kontroli kvalitete laboratorijskih testov. Ti bi morali slediti podobni poti, kot jo imajo zdravila: preden gredo v uporabo jih je potrebno poizkusiti.

4.2 Predrojstvena diagnostika

»Prenatalna diagnostika je strokovni izraz za predrojstvene preiskave pri embriju ali fetusu. Predrojstvene preiskave so koristne, če se uporabljajo v interesu obeh, matere in otroka. Omogočajo diagnostiko okužb ter razvojnih nepravilnosti otroka, opredeljujejo njegovo zdravstveno stanje. Informacije, ki jih posredujejo, so bistvene za načrtovanje poroda, včasih tudi za odločitev, ali omogočiti predčasen porod, da bi se zdravljenje čim

prej začelo, to je po rojstvu otroka. V določenih primerih pa se lahko določene nepravilnosti zdravijo že prenatalno«. (Šivic 2006, 298)

4.3 Tehnike predrojstvene diagnostike

Najpogosteje uporabljena tehnika je ultrazvok, kjer se na materin trebuh položi sondo, ki oddaja ultrazvok. Odmev zvočnih valov na monitorju pokaže zarodek, njegovo obliko in premike. Ta način ne razkriva genetskih nepravilnosti, ampak le morebitne okvare telesa. Postopek je najbolj razširjen, ker ni travmatičen, vsiljiv in nevaren za plod, če je uporabljen nekajkrat med nosečnostjo. Bolj napredna diagnostična tehnika je jedrska magnetna resonanca, ki daje jasne in podrobne slike zarodka.

Aminocenteza je odvzem plodovnice z iglo s pomočjo ekoskopije ter omogoči, da vidimo zarodek in odvzamemo tekočino, ne da bi ga pri tem poškodovali. Biokemična analiza lahko pokažejo celice, ki razkrivajo genetske okvare. Najbolje jo je opraviti v 16. tednu. Gre za zelo razširjeno prakso in če je dobro izpeljana, obstaja zelo nizko tveganje za zarodek.

Kondocenteza je postopek, kjer s pomočjo ultrazvoka vbodemo v veno popkovnice, da bi odvzeli kri zarodka. Primerna je za ugotavljanje imunske pomankljivosti ali bolezni, na primer hemofilije. Opravi se okrog 18. tedna. Ta postopek je rahlo vsiljiv; odstotek splavov je med 0,5 in 1,5%.

Postopek fetoskopije zdravnik opravi tako, da v notranjost maternice vnese fetoskop, sestavljen iz optičnih vlaken, da bi opazoval obliko telesa in odvzel kri ali tkivo zarodka. Opravi jo med 18. in 20. tednom. Gre za grobo tehniko; odstotek splavov je okrog 6%.

Pri placentocentezi zdravnik odvzame plodovno kri posteljice. Ker je kri pogosto

pomešana z materino, je postopek potrebno večkrat ponoviti. Gre za zelo vsiljivo metodo, pri kateri je odstotek splavov visok (med 7 in 10%).

Horionska biopsija je tehnika kjer zdravnik odvzame tkivo s pomočjo fetoskopije in ekografije neposredno horiona, to je zunanje membrane, ki ovija zarodek. Ker ima horion isti genski zapis kot zarodek, ponuja točne genske informacije. Gre za vsiljivo metodo z veliko nevarnostjo splava (8 do 10%) (Lucas 2005, 145).

4.4 Etično stališče

Bioetik Lucas, ki je tudi član Papeške akademije za življenje poda svoja mnenja o predrojstvenih tehnikah, ki so dopustne ali nedopustne.

Dejanja moralno ovrednotimo na podlagi treh dejavnikov: kdo je objekt, v kakšnih okoliščinah se dejanje odvija in kakšen je pri tem namen. Predrojstvena diagnostika ne predstavlja etičnih problemov glede objekta, saj se predstavlja kot diagnoza, torej kot iskanje resnice. Zato je etično ovrednotenje odvisno od ostalih dveh elementov: okoliščin, torej tehnik, ki jih pri tem uporabljamo in namena, torej načina uporabe rezultata.

Predrojstvena diagnostika je dopustna, če uporabljene tehnike ščitijo življenje in integriteto zarodka in njegove matere. Dopustna je, če ju ne sili v pretirana tveganja ali če je usmerjena v ohranitev ali ozdravitev zarodka. Predrojstvena diagnostika lahko namreč razkrije stanje zarodka, ko je v materinem trebuhu in omogoča predvideti terapevtske posege (Lucas 2005, 145).

Tadej Strehovec meni: » ... natančne opredelitve »neprimerne genotipa« ni, zato so si že temeljni pojmi zelo različni in nasprotujoči. Vprašanje, ki se tu postavlja je, ali je genska nagnjenost k raku na debelem črevesju ali hemofilija zadosten razlog za »slab« genotip zarodka, ki bi ga bilo potrebno splaviti. Prav tako se lahko vprašamo,

kam vodi popolno izkoreninjenje okvarjenih genotipov. Zdi se, da bi z razvojem predrojstvenih genskih testov postal vsakdo potencialni bolnik, ki ne ustreza tehnološkim kriterijem. Zato lahko dosledno zagovarjanje »genskega čiščenja« vodi k ukinitvi genske raznovrstnosti v človeški vrsti.« (Strehovec 2003, 35)

Predrojstvena diagnostika ni dopustna, če je njen namen izzvati splav, ko zdravnik odkrije nepravilnosti ali deformacije v zarodku. Ali ko so metode nevarne, da ni več sorazmerja med realnim tveganjem in domnevnimi koristmi. Obstaja nevarnost, da zdravnik med pregledom zarodek poškoduje. Diagnoza, pri kateri odkrijemo transformacijo, ne sme biti enakovredna smrtni obsodbi. Osnovni etični problem predrojstvene diagnostike je povezanost nesrečnega izvida z evgeničnim splavom, ki postaja terapevtsko sredstvo (146). S selektivnim splavom, kateri odstrani zarodek, ki ima deformacijo in se ga želi prikazati kot nekaj humanega. Iz stališča zdravega človeka, bo prizadeti nesrečen v življenju in bo onesrečeval tudi druge. Merilo za našo človečnost ni, da v naši družbi ni prizadetih, ampak gre za odnos, kako se do njih vedemo (Strehovec 2003, 138).

4.5 Gensko svetovanje

Zdravniki, ki se ukvarjajo z genskim svetovanjem, so etično dolžni bodoče starše seznaniti s temeljnimi podatki, ki naj jim pomagajo pri odločitvi glede zanositve. Pri seznanjanju parov, ki so se odločili za otroka, morajo zdravniki spoštovati etična načela in strokovna merila, ki veljajo za opravljanje zdravniške prakse v določenem okolju, kakor so jih določili nacionalno zdravniško združenje in druge pristojne službe. Napredek tehnologije je omogočil, da je mogoče natančno predvideti in odkriti možne genske okvare. Kadar se na fetusu pokažejo genske okvare, se bodoči starši lahko odločijo za splav ali proti splavu. Zdravnik lahko iz osebnih moralnih razlogov nasprotuje kontracepciji, sterilizaciji ali splavu, ali pa jih odobrava, vendar mora, ne

glede na to, ali ukrepe odobrava ali jim nasprotuje, paziti, da svojih moralnih vrednot ne vsiljuje možnim bodočim staršem namesto njihovih. Zdravniki, za katere so kontracepcija, sterilizacija in splav v nasprotju z njihovimi moralnimi vrednotami in z njihovo vestjo, se lahko odločijo, da teh metod ne bodo uporabili, vendar so v tem primeru dolžni bodoče starše obvestiti, da obstaja možni genetski problem, in jih napotiti k specialistu za gensko svetovanje.

Deklaracija Svetovnega zdravniškega združenja o biomedicinskih raziskavah na ljudeh v zvezi z genskim inženiringom opozarja, da je treba množstvo raziskav na tem področju urediti z vzpostavitvijo enotnih meril, ki naj bi jih upoštevali vsi dejavniki. Še posebej opozarja na vidike, ki zadevajo zamenjavo posameznega gena z normalno DNK. Učinkovitost genetskega zdravljenja je treba zelo skrbno preverjati. Pri tem je potrebno ugotoviti naravni razvoj bolezni in opraviti preiskave na naslednjih generacijah. Nova znanstvena spoznanja na tem področju prinašajo s seboj tudi nujnost domišljanja novih, originalnih etičnih osmislitev. Vsekakor pa je za genski inženiring nadvse pomembno, da vsi, ki sodelujejo pri teh raziskavah, dosledno upoštevajo Deklaracijo Svetovnega združenja o biomedicinskih raziskavah na ljudeh (Strehovec 2004, 558).

4.6 Genske manipulacije v družbi

Splavitev zarodka je danes dokaj splošno sprejeto. Če amniocenteza pokaže, da je pri zarodku verjetnost za Downov sindrom, se starši po večini odločijo za splav. Želja po zdravih, pametnih in družbeno sprejetih potomcih je čedalje večja in to prinaša nova evgenika. Genski inženiring prinaša velike potenciale, ki jih po drugi strani lahko vidimo kot razčlovečenje. Francis Fukuyama prikaže nasprotovanja v treh kategorijah: verski, utilitaristični in filozofski ugovori (Fukuyama 2003, 101).

Po judovskem, krščanskem in islamskem izročilu je človek narejen po Božji podobi.

Še posebej v krščanskem svetu je to izrednega pomena za človeško dostojanstvo. Le človeška bitja so sposobna moralnih odločitev, svobodne volje in vere, kar jim daje višji moralni status od drugih živih bitij.

Katoliška cerkev ostro nastopa proti celotnemu področju biomedicinskih tehnologij, vključno z načrtovanjem rojstev, umetno oploditvijo, splavom, raziskovanje zarodnih celic, kloniranjem. Te tehnologije na mesto Boga postavljajo človeka, ki ustvarja človeška življenja. Reprodukcijsko omogoča izven konteksta naravnih spolnih procesov in družine. Genski inženiring v človeku ne vidi čudeža Božje stvaritve, pač pa le zaporedje materialnih vzrokov, ki jih je mogoče priučiti in s tem znanjem spreminjati človeška bitja. Vse to ruši spoštovanje človekovega dostojanstva in zato nasprotuje Božji volji (102).

Ker konservativne krščanske skupine v ZDA predstavljajo najvidnejši lobi, ki nasprotuje mnogim oblikam reproduktivne tehnologije, se pogosto zdi, da religija predstavlja edino osnovo, na kateri je mogoče nasprotovati biotehnologiji. Religija nudi najbolj izoblikovane temelje za nasprotovanje določenim vrstam biotehnologije, vendar religiozni argumenti ne bodo prepričali mnogih, ki ne sprejemajo osnovnih načel religije.

Pri utilitarističnih pomislekih Fukuyama razčlenjuje predvsem ekonomske poglede: bodoči napredek v biotehnologiji lahko vodi v nepredvidene stroške in dolgoročne negativne posledice, ki bi lahko prevladale nad predvidenimi koristmi. Škoda, ki bi jo biotehnologija povzročila z verskega zornega kota je pogosto neotipljiva (npr. ogrožanje dostojanstva človeka). V nasprotju s tem je utilitarna škoda v splošnem širše razpoznavna, saj ima opraviti bodisi z ekonomskimi stroški ali s prepoznavnimi negativnimi učinki na zdravje (105).

Če predpostavljamo, da bo uporaba novih biotehnologij, vključno z genskim inženiringom, stvar individualne izbire staršev, ne pa prisila države, se postavlja vprašanje, ali je vseeno mogoče, da pride do negativnih posledic za posameznika ali družbo kot celoto. Po teoriji se škoda v družbi kot celoti pojavi le, če individualne odločitve vodijo negativne vplive na tretje osebe, torej tiste, ki niso udeležene v transakciji. Otroci, ki so (seveda brez privoljenja) predmet genskega spreminjanja, so

najočitnejši razred potencialno oškodovanih tretjih oseb.

Današnje družinsko pravo predpostavlja skupen interes staršev in otrok in tako daje staršem proste roke pri vzgajanju potomcev. Ker večina staršev za svoje otroke želi le najboljše, lahko po mnenju zagovornikov svobodne volje to razumemo kot nekakšno privolitev otrok, saj bodo oni deležni zaželenih genskih lastnosti (Fukuyama 2003, 107). Starši lahko delujejo pod vplivom sodobnih kapric, kulturnih zapovedi ali politične korektnosti; ena generacija ima raje suhljata dekleta, nežne fante ali otroke z rdečimi lasmi. Te lastnosti pa morda v naslednjih generacijah, ne bodo tako priljubljene. Genska sprememba je kot tetovaža, ki jo kasneje ni mogoče odstraniti in jo oseba prenaša ne le na svoje otroke, ampak tudi na naslednje potomstvo (108).

Tudi Ana Cergol, ki povzema Habermasa meni, da vsi smo odvisni od svojega genskega zapisa, seveda – »genska loterija« vpliva na vse. Vendar pa jo razlikuje od »genskega programiranja« - genski ukrepi bi odražali želje in pričakovanja staršev. »In v tem primeru bi ravno telo otroka manifestiralo ta pričakovanja, katerim ne bi mogel ubežati. To bi posledično povzročalo alienacijo od lastnega telesa. Telo bi bilo tuje, pojmovano, kot da bi ga naredil kdo drug. Bistvena razlika med otrokom, ki ni zadovoljen s svojim naravnim telesom, in dizajniranim otrokom je, da je le telo zadnjega zavezano namenom, ciljem drugih. Umanjkanje občutka avtonomije/svobode ni odvisno od tega, da je nekdo programiran, temveč da ga je programiral kdo drug.« (Cergol 2009, 110)

Habermas človekovo telo pojmuje kot tisto sredstvo, ki človeku omogoča, da se distancira od vzgoje, s katero smo vsi zaznamovani. Človekovo telo mu omogoča, da se počuti svobodnega ter se znebi spon družbe in okolja. Kajti vsak posameznik se lahko v odrasli dobi distancira in se osvobodi te odvisnosti. V nasprotju pa otrok, ki bo sprogramiran po željah staršev, tega ne bo mogel storiti in bo vseskozi ostal v podrejenosti in odvisnosti. Pojavi se tudi vprašanje brezpogojne ljubezni staršev in ali bo s tem ta ljubezen okrnjena? »Pravica do izbire lastnosti otrok se nam nekako zdi v konfliktu z idejo brezpogojnosti, vendar je mogoče tovrstne skrbi zavreči s pomočjo argumenta, da se je evgeničnih ukrepov mogoče posluževati izključno v dobro otroka.« (Cergol 2009, 110)

Danes genska loterija zagotavlja, da otrok bogatih in uspešnih staršev, ne bo nujno podedoval talentov in sposobnosti, ki so staršem ustvarili pogoje za uspeh. Seveda je vedno obstajala neka stopnja genske selekcije, kjer se uspešni ljudje največkrat poročajo med seboj in kolikor je uspeh gensko pogojen, prenesejo boljše življenjske priložnosti (Fukuyama 2003, 178).

Ekonomija se lahko dokaže kot močna spodbuda za negativno evgeniko. V ZDA je tako, da bolj ko zdravstvo postaja javna odgovornost, ki se plačuje z davkoplačevalskim denarjem, in dražje kot postaja, večja je možnost, da se bodo davkoplačevalci takemu sistemu uprli. To pa zato, ker morajo plačevati tudi za gensko bolj občutljive, nesposobne in bolne. Tudi v državah z državnim zdravstvenim sistemom se bodo javni uradniki oziroma predstavniki javnosti čutili pod pritiskom spodbujanja ali celo prisile ljudi, naj ne omogočijo rojstva gensko okvarjenih otrok, ne zaradi genskih razlogov, ampak zaradi nižjih finančnih stroškov javnega zdravstva. Po vsej verjetnosti bo več faktorjev spodbudilo oživitve široko zastavljene negativne evgenike. Ustanove politične demokracije morda niso bile dovolj robustne, da bi se uprle kršitvam civilnih svoboščin med zgodnjimi evgenskimi gibanji, toda na mnogih področjih so se z njim uspešno spopadle (Kevles 2004, 850). Britanska vlada je zavrnila sprejem zakonov o evgenični sterilizaciji. Zavedanje barbarstva in krutosti državno financirane evgenike v preteklosti je genetike in javnost prepričalo o nasprotovanju takim programom.

Evgeniko je tako kot druge družbene fenomene vedno treba gledati skozi prizmo družbeno zgodovinskega konteksta. Od obdobja med svetovnima vojnami do konca 20. stoletja je zahodna civilizacija prišla do točke, kjer je individualni etos prevladal nad družbenim. Evgenika je bila v zgodovini sporna, ker ni upoštevala dobrobiti posameznika, temveč družbe. Zato ji tudi ni uspelo uresničiti svojih ciljev v preteklosti (odprava prostitucije, alkoholizma). Uspelo ni niti pozitivni evgeniki, ker so bile zahteve k reprodukciji ljudi z boljšimi geni povsem nesmiselne.

Živimo v obdobju sistema, ki spoštuje enake možnosti vseh, kar pomeni, da če posamezniku ni omogočeno uresničevati svojih načrtov, je naloga, da se mu pri tem pomaga (država) in iz tega se navežejo tudi v primeru naravnih pomanjkljivosti. »V luči novih reprodukcijskih tehnologij, ki brišejo mejo med naravno nerazpoložljivim in

družbeno mogočim, bo mogoč radikalnejši ukrep – sposobni bomo zagotavljati ne le »družbeno«, temveč tudi »gensko« enakost.« (Cergol 2009, 111)

»Evgenika je bila v preteklosti sporna, ker ni pravilno definirala kvalitete prebivalstva. Motila se je o vplivu podedovanega, svojo definicijo gradila na rasističnih, razrednih in drugih predsodkih ter zanemarjala učinke (neprimerne) okolja in vzgoje. Na tem mestu je vprašanje, ki se nam postavlja, jasno – je sodobno evgeniko mogoče očistiti tovrstnih zablod. Smo danes sposobni postaviti popolnoma nevtralnoma (znanstveno) definicijo o zdravem, normalnem in zaželenem?« (Cergol 2009, 113)

V prihodnosti bo po mnenju Fukuyame evgenika bolj liberalna, zavezana vrednotenju avtonomije in človekovih pravic. Ne bo se več izvajala s prisilo države, ampak jo bodo prakticirali starši na individualni ravni. S tem pa ne bo vplivala na dedni zapis celotnega naroda, ampak na dedno zasnovo posameznih otk. To pomeni da ne bo tako sporna kot njena starejša različica, saj ne bo prisila političnega sistema in s tem ne bo tako strašna in sovražna, temveč se bo bolj kazala kot želje staršev – potrošnikov (Rifkin 2001).

Singer napoveduje, da bodo podjetja proti plačilu ponujala možnost za gensko testiranje, ki bi ljudem pomagala živeti dlje in bolje. Zaenkrat so te ugotovitve še relativno netočne, toda zna se zgoditi, da bodo v prihodnosti natančne.

Nekoč pa bodo starši verjetno lahko izbrali genski zapis svojih otrok. Ta izbira pa lahko predstavlja resen problem.

Če bi paru grozile možnosti genske bolezni, ki bi jo lahko prenesla na otroke, bi lahko uporabili *in vitro* oploditev, kjer proizvedejo več zarodkov, ki jim lahko testirajo okvarjene gene. V maternico vsadijo le tiste, ki imajo primerne gene. S to tehniko bi se dalo preprečiti prenos genov, ki bi se lahko kasneje razvili v resna obolenja (na primer rak).

Mnogi bodo to metodo poimenovali kot evgeniko, da bi izboljšali genetske lastnosti, kar je gledano zgodovinsko podobno, kot se je delalo v nacistični Nemčiji med 2. svetovno vojno, da bi dosegli boljšo raso (Singer 2006).

5. NAUK KATOLIŠKE CEKVE IN PETER SINGER

Za primerjavo med učenjem Petra Singerja ter nauki Katoliške cerkve sem za podlago vzel knjigo *Peter Singer and Christian Ethics*, avtorja Charlesa C. Camosyja. Camosy v svojem delu obravnava nasprotujoča si mnenja Petra Singerja (predvsem iz njegovega dela *Praktična etika*) ter stališči Katoliške cerkve.

5.1 Vprašanje splava

Camosy želi pokazati njune različne pristope, ki pa ob podrobnejši analizi pokažejo, da si pravzaprav niso tako različni.

Singer v svojem delu *Praktična etika* že na samem začetku predlaga, da se zarodku ne priznava nikakršnega višjega moralnega statusa, kot se ga na primer živalim, ki so na podobni stopnji razuma, zavedanja in zavesti. Takole povzema Singerjevo stališče: »Kajti noben zarodek ni oseba, noben zarodek nima iste zahteve za življenje kot oseba.« (Camosy 2012, 11) Poudari tudi, da je temelj Singerjeve etike in katoliške etike enak.

»V osnovi je jasno, da tako Singer kot Cerkev verjameta, da je zaradi enakosti stvari resnično narobe (tako moralno, kot pravno) ubiti osebo.« (Camosy 2012, 13) Vendar pa gre le za strinjanje glede ubijanja oseb, zakomplicira pa se pri vprašanju zarodkov oziroma še natančneje, o tem, ali so zarodki osebe, torej bitja, ki imajo pravico do življenja.

Ne le da Singer zagovarja pravico do splava, temveč, kot smo že videli zgoraj, zagovarja tudi pravico do detomora. Po njegovem novorojenček, podobno kakor plod, nima razvitih lastnosti, ki so potrebne, da bi jih lahko tretirali kot osebe. Kar pa je

seveda v nasprotju z učenjem Cerkve.

Papež Janez Pavel II v Evangeliju življenja splav označi kot moralni prekršek, kajti gre za nameren umor nedolžnega človeškega bitja. Splav obravnava enako kot mučenje, genocid ter suženjstvo (1995, 11). Camosy takole povzema katoliško stališče: »Ne samo zarodki in dojenčki, ampak si tudi zgodnji zarodki zaslužijo posebno stopnjo moralne in pravne zaščite, ravno zaradi njihove ranljivosti, njihovo ubijanje pa je Drugi Vatikanski koncil označil kot 'nepopisljiv zločin'.« (Camosy 2012, 12)

Singer pa svoje argumente glede moralnega statusa zarodka razširi tudi na novorojenčke. Trdi, da če človek odmisli svoje občutke, ki jih v njem prebujajo dojenčkova majhnost, nebogljenost in simpatičnost ter če na dojenčka pogleda iz vidika, da ne gre za razumno in samozavedajočo se bitje, potem lahko rečemo, da lahko takšni argumenti veljajo tako za zarodke kot tudi za novorojenčke. To razmišljanje ter učenje je tudi tisto, ki je Singerja pravzaprav povzdignilo v takšno prepoznavno in kontroverzno osebnost (19).

Jasno je bilo, da je bil zaradi svojih argumentov deležen kritik, vendar pa kritike skuša utišati tako, da poskuša prikazati, kako Cerkev že od samega začetka povezuje splav in detomor, medtem ko kot nepopisen zločin obsoja oba. Povezava med detomorom in splavom pa niti ni tako nenavadna, saj je bilo v preteklosti pogosto, da so novorojenčke iz takšnih ali drugačnih vzrokov prepustili smrti. Nemalokrat so bili dojenčki podvrženi grozljivim smrtim, zlasti deklice.

Po njegovem kristjani zagovarjajo poseben moralni status le pripadnikom vrste *Homo Sapiens*, medtem ko zavračajo svetost življenja ostalih (podobnih) bitij. Obtožuje, da je diskriminacija na tej osnovi podobna rasizmu ali seksizmu. Vsi trije so morda ljudem »lastni«, vendar pa jih to še ne opravičuje (21). Zagovarja tudi, da »če krščanstvo ne bi prevladalo na Zahodu, se nam detomor ne bi zdel tako sporen, saj dojenčke ne bi smatrali kot del moralnega občestva preprosto zato, ker so vrste *Homo Sapiens*.« (Camosy 2012, 22) To zakoreninjenje etičnih temeljev, ki so zakoreninjeni v nas in zaradi katerih Zahodnjaki verjamejo v edinstvenost in posebne privilegije naše vrste, je vpliv krščanskega specizma, ki ga je podprla katoliška teologija. Po Singerjevem mnenju ta sicer počasi izgublja svoj vpliv, pa vendar je, kakor že rečeno, še

prisotna v zahodnem človeku.

Ob vsem tem pa se zastavi vprašanje – če Cerkev zagovarja, da je zarodek že od spočetja naprej človeško bitje, Singer pa trdi drugače, s čim potem argumentira pravico do splava ter detomora? Tudi on ne enači vseh živih bitij med seboj. Tu se Singer naveže na pojem osebe in njegovo definicijo. Camosy takole povzame misel avstralskega bioetika:

»Singer kar nekaj časa posveti razglabljanju moralnega položaja »osebe«; to je bitje, ki se zaveda svojega obstoja in se sebe zaveda kot bitja, s preteklostjo in prihodnostjo.« (Camosy 2012, 22)

5.2 Cerkvna definicija osebe

Boetij, eden izmed najbolj znanih zgodnjekršćanskih mislecev, je postavil pomembno in vplivno definicijo »osebe«; zanj in za Cerkev danes, je oseba preprosto »individualna bit razumske narave«. Nanj se je kasneje oprl Tomaž Akvinski in vsa nadaljnja katoliška tradicija.

Papež Janez Pavel II. v okrožnici Evangelij življenja prav tako izpostavi pojem osebe in se pri tem naveže na moralni položaj zarodka. Camosy povzema: »Kar papež trdi je, da obstaja velika verjetnost, da je zarodek oseba ... in bi zato moral biti tudi obravnavan kot oseba.« (Camosy 2012, 24)

Gre zgolj za verjetnost, pa kljub vsemu na njej sloni vsa argumentacija. S prikazom zgodovine ter prikazom razlik, ki jih je krščanstvo v preteklosti delalo med ljudmi (kljub temu, da naj bi bili vsi enaki), Camosy prikaže, kako neenotna je krščanska tradicija glede tega vprašanja. Pri tem izpostavi predvsem vidik suženjstva in manjvrednosti žensk.

5.3 Potencial

Potencial oziroma zmožnosti zarodka je tisto, kar ga loči od npr. polža. Kajti če bo človeški zarodek izkoristil svoje zmožnosti, lahko doživi/občuti marsikaj, medtem ko je polž omejen v svojih zmožnostih. »Za Singerja je človeški zarodek, bodisi oseba z realiziranimi sposobnostmi, ki veljajo kot nujne za takšno vrsto moralnega položaja, če ne, pa bi ga morali obravnavati, kot da nima neke večje vrednosti kot življenje bitja, ki ne pripada človeškemu rodu in ima podobno raven sposobnosti«. (Camosy 2012, 27)

Končno pridemo do točke nestrinjanja med Singerjem in Cerkvijo. »Peter Singer in Cerkev se ne strinjata glede moralne vrednosti zarodkovih zmožnosti.« (Camosy 2012, 27) Singer trdi, da nima nikakršne moralne vrednosti, medtem ko Cerkev zagovarja, da ljudi ravno to loči od ostalih bitij.

Cerkveno stališče zagovarja mnenje, da je potencial zarodka tisto, zaradi katerega mu ne smemo škodovati. Zarodek bi v prihodnosti lahko izkoristil vse dane zmožnosti, ki mu »pripadajo« kot človeškemu živemu bitju, in v primeru splava, se mu te možnosti odvzame. Singer se s tem stališčem ne strinja, saj »trdi, da dejstvo, da ima zarodek določen potencial, ne pomeni, da mu lahko resnično škodujemo, vsaj ne v smislu, kot lahko škodujemo nekemu, ki ima želje, hrepenenje ali lahko trpi.« (Camosy 2012, 30) V tem primeru gre še dalje ter argumentira, da če se v ozir vzame zarodkov potencial, potem se lahko isto stori že pri spermi ali jajčecih.

Nauk Cerkve zavrača, da bi zgolj pasivni potencial določenega živega bitja iz njega »naredil« osebo, uči pa, da se za osebe označuje vsa tista bitja, ki so zmožna razumskega razmišljanja in so razumne narave. Vsa razumna bitja namreč v sebi nosijo aktiven potencial, zaradi katerih se smatrajo kot oseba.

Kritik tega nauka je veliko. Singerju ob bok sta se postavila na primer Dworking in Tooley. »Novorojenček je potencialna oseba, ampak ker ne more imeti interesov, tudi ne more imeti moralnega položaja.« (Camosy 2012, 31) Pri uresničevanju interesov pa se formirata dva pola – eden, ki trdi, da je dovolj, če je oseba v preteklosti že uresničevala

svoj potencial. In drugi pol, ki zagovarja, da ga mora tudi v prihodnosti.

Oseba se lahko znajde v položaju, kjer svojega potenciala ne more uresničevati iz takšnih ali drugačnih vzrokov. Vzemimo kot primer osebo, ki nezavestna leži v bolnišnici. V tem primeru lahko trdimo, da ta oseba ne uresničuje svojega potenciala in s tem nima celostnega moralnega položaja. Zato nekateri trdijo, da je dovolj, če se je človek v preteklosti obnašal kot oseba in s tem uresničeval svoj potencial in to ga dela za osebo tudi v danem trenutku. V primeru zarodka pa se ne moremo navezati na njegovo preteklost, saj je nima. Posledično svojega potenciala ni mogel razvijati. Sklepajo, da je zato splav opravičljiv (34–39).

Na drugi strani pa imamo osebe, ki so v situaciji, kjer zaradi različnih stanj, svojega potenciala ne bodo mogli razvijati v prihodnosti, na primer bolniki z Alzheimerjevo boleznijo. V tem primeru človek nima nobenega potenciala za razumskost in samozavedanje. Če torej sprejmemo teorijo o argumentu za potencial, kjer je torej prihodnost tista, ki šteje, in ne preteklost, se zdi, kot da ti posamezniki nimajo moralnega položaja – imajo pa ga na primer duševno bolni. Iz tega lahko sklepamo, da ta teorija ne vzdrži; prav tako bi lahko npr. našli zdravilo, ki bi to bolezen ozdravila in bolniki bi v tem primeru ponovno imeli potencial, da »postanejo« osebe (38).

Camosy zaključí: »Prav vsak človek, ne glede na to, kako bolan, poškodovan ali nerazvit je, ohranja moralno pomemben potencial, ki je bistven naši naravi. Iz istih razlogov, zaradi katerih smo dodelili osebno dostojanstvo tistim, ki imajo resne duševne bolezni ali poškodbe, bi jih morali tudi zarodkom in dojenčkom. Vsa človeška bitja imajo aktiven potencial za osebne lastnosti, kot sta razumskost in samozavedanje – lastnosti, ki so bistveno prisotne v naši naravi kot nekaj, zaradi česar smo.« (Camosy 2012, 39)

5.4 Etična teorija pri Singerju in nauku Cerkve

Kakor smo videli, lahko tako pri enem kot drugem, obstajajo argumenti, pri katerih se najde določene skupne točke, v določenih pogledih pa se razlikujeta. To sprva marsikoga preseneti, vendar pa ob podrobnejši analizi problematike ugotovimo, da je vsaka filozofija praktična in ravno taka je tudi etika. Teorije so nekaj, v praksi pa se vedno lahko najde skupno rešitev.

Povzemam nekaj skupnih teoretičnih ugotovitev, ki jih je zapisal Camosy, ki jih obravnavata tako Singer kot Cerkev:

1. etika ni odvisna od družbe, v kateri živi posameznik;
2. vsak je moralno odgovoren ne samo za tisto, kar stori, temveč tudi za tisto, česar ne stori;
3. skupno dobro vseh ljudi, ne samo posameznikove bližnje družine, prijateljev ali bližnjih, je osrednji moralni dejavnik;
4. posameznik mora predvsem živeti po načelih moralnega reda in ne zgolj pretehtati posledic svojih dejanj;
5. pomemben moralne vrednote se najde tudi zunaj vrste *Homo Sapiens* (Camosy 2012, 181).

Singer je utilitarist. Utilitarizem pa je filozofski nazor, po katerem je osnova in merilo človekovega delovanja/moralnega vrednotenja korist. Gre za (pretirano) poudarjanje praktične uporabnosti, koristnosti v človekovem delovanju (SSKJ). Prepričanja utilitarizma pa ne sovpadajo s prepričanji cerkvenega nauka. Takega prepričanja je Camosy:

»Kakor bomo opazili, Cerkev želi ohraniti edinstveno dostojanstvo posameznikove osebe na način, ki se zdi nezdržljiv z utilitarističnim pristopom – posebno tisti, ki manjša vrednost osebe le na tisti del moralne ocene, ki določa povečanje ugodnih

posledic v dani situaciji.« (Camosy 2012, 179)

Tako Singer kakor Cerkev spodbujata čim večjo aktivnost posameznika in uresničevanje njegove osebe v polnosti, vendar pa se razlikujeta v pristopu. Singer trdi, da » gre pri moralnem življenju za doseganje kar največje koristi s povečevanjem vseh možnih izbir.« (Camosy 2012, 182) Zanimivo je, da to trdi tudi Cerkev v Katekizmu (1906): »Pod skupnim blagrom razumemo vsoto vseh tistih razmer družbenega življenja, ki tako skupnostim kakor posameznikom omogočajo uresničevati svojo popolnost.«

Če Singer na etiko gleda iz zelo praktičnega vidika, pa Cerkev zagovarja upoštevanje ter uresničevanje etičnih načel glede na moralne norme in predpise. Dejstvo je, da tudi Singer ne more zaobiti pravil, vendar trdi, da se včasih zaradi posledic, ki bi nastale, ne moremo držati predpisov, je pa naša dolžnost, da se jih poskušamo kar najbolj držati.

Končni cilj človeka je njegova združitev z Bogom, tako uči Cerkev. Naloga vsakega posameznika je, da k temu stremi še v času življenja in sicer tako, da sledi dobremu in dela dobro. Teleologija je nauk, po katerem ima vse dogajanje v naravi in družbi svoj cilj (SSKJ).

Cerkev se seveda pri tem osredotoči na Jezusa in njegovo največjo zapoved: ljubi svojega Boga in pa svojega najbližjega (na odgovor, katera je največja zapoved je dal namreč Jezus kar dva odgovora). »Medtem ko osnovna sreča izhaja iz končne združitve z Bogom, sta trenutno napredovanje in sreča, tako nas samih, kakor tudi naših bližnjih, tista, ki nas morata voditi na poti naših dejanj.« (Camosy 2012, 189)

Ponovno pa pride do razkoraka med Singerjem in Cerkvijo, ko želita pojasniti pojem sreče. Seveda Singer na srečo gleda zelo utilitaristično. Zanj je sreča nekaj, kar človeka vodi do dosege večjega cilja. Cerkev pa srečo pojmuje zelo metafizično. Singer trdi, da bi moralo krščanstvo priznati, da gre pri njihovem nauku pravzaprav tudi za utilitarizem; mnogi katoliški misleci so utilitarizem vključili v svoje ugotovitve in trdili, da je etična obveznost odvisna od različnih situacij, ne pa od nekih pravil.

Pri argumentiranju glede doseganja ciljev ter upoštevanja pravil, se je Singer od

nekdaj močno navezoval na svojega učitelja in človeka, ki je močno vplival na njegovo nadaljnje delo – R.M. Hare. Oba dopuščata, da se v določenih primerih človek lahko odvrne od pravil, če bi imelo njihovo kršenje boljše posledice. Gre za razlikovanje med dvema ravnema moralne presoje: intuitivno in kritično (191). Singer zapiše: »V realnem življenju navadno ne moremo predvideti vse kompleksnosti naših odločitev. Enostavno ne bi bilo praktično, če bi skušali vnaprej preračunati posledice vsake odločitve. /.../ Zato Hare meni, da je boljše, če v našem vsakdanjem etičnem življenju privzamemo nekatera splošna etična načela, za katera so večstoletne izkušnje pokazale, da na splošno pripeljejo do najboljših posledic.« (Singer 2008, 95–96)

5.5 Načelo dvojnega učinka

Camosy zagovarja mnenje, da je to pravilo temeljni princip etike.

Človek bi moral maksimizirati dobro in minimizirati slabo v svojih dejanjih, če želi živeti krščansko življenje in doseči svoj cilj. Papež Janez Pavel II je zagovarjal dialog in sodelovanje med različnimi skupinami in nazori (nekatoliki in neverniki), pa vendar je čutil tudi potrebo po tem, da se brani moralne norme in nauke, da ne bi preveč zapadli v utilitarizem – zagovarja, da določene norme obvezujejo vse, ne glede na ceno. Lahko so nekatera dejanja še tako hudobna (posilstvo, umor, mučenje) lahko določene posledice zmanjšajo njihovo zlo, vendar pa ga ne morejo odstraniti (Camosy 2012, 200).

Vendar pa je dejstvo, da se vsak posameznik v vsakdanjem življenju srečuje s situacijami, v katerih se sicer zaveda, kakšna pravila veljajo, pa vendar ta pravila zaobide (zavoljo dobrega) in ne, ker ne bi cenil norm (recimo, da otroku rečemo, da lepo poje, četudi to ni res). Vendar pa pri tem nastopijo težave, saj se za določene stvari ne da oceniti, koliko so vredne (npr. človeško življenje). Trdi, da smo ljudje pri skladnemu sklepanju preveč omejeni s prostorom in časom in moramo biti pri tem previdni, kajti nikakor ne moremo predvideti, kakšne posledice bo imelo naše sklepanje

v prihodnosti. Zagovarja tudi, da je cerkvena tradicija čudovita zakladnica znanja, ki ga je nabirala skozi stoletja in iz katerega lahko črpamo navdih za svoje sklepanje (212).

6. SINGER IN NOVA ETIKA

Singer trdi, da se je danes tradicionalna doktrina o svetosti življenja znašla v težavah, saj so z razvojem znanosti in napredkom, prišla nova spoznanja in situacije, ki v preteklosti niso bile predvidene. »Zdi se, da je moderna medicinska praksa nezdržljiva s prepričanjem, da imajo vsa človeška življenja enako vrednost.« (Singer 2004, 223) Po njegovem se vrednost človeškega življenja spreminja.

Zagovarja tudi, da nimajo vsa človeška življenja enake vrednosti, temveč »bi morali ravnati s človeškimi bitji ustrezno glede na njihove lastnosti, ki v etičnem smislu štejejo«. (Singer 2004, 225) Naš odnos in spoštovanje do posameznega človeškega bitja se lahko spreminja in je odvisen od različnih dejavnikov in sicer tistih lastnosti, ki v etičnem smislu nekaj štejejo. Govorimo o fizični, družbeni in duševni interakciji z drugimi, o zavestni želji po nadaljevanju življenja ... Vendar pa se te lastnosti izgubijo, ko človeško življenje ostane brez zmožnosti zavedanja. Singer tako želi prikazati, kakšno bi bilo stanje iz medicinskega vidika, ko bi pri življenju ohranjali prav vse osebe, ne glede na način smrti (zdaj možganske, v tem primeru pa bi se lahko odločili, da je smrt telesa tisto zadnje). Vzemimo primer bolnika v vegetativnem stanju. Možgani mu še normalno funkcionirajo in ravno zato se ga še ohranja pri življenju, kljub temu pa se sebe in okolice ne more zavedati. Singer trdi, da je takega bolnika pravzaprav nesmiselno ohranjati pri življenju, saj njegovo življenje nima nikakršne vrednosti (Singer 2004, 226).

6.1 Argumenti za splav

Singer trdi, da med oplojenim jajčecem in otrokom ne obstaja nikakršna moralno pomembna ločnica. Kritično se sooča z mnenjem nekaterih konservativcev, ki trdijo, da sta plod in novorojenec isto bitje – med njima ne razlikujejo, tudi v primeru, ko je bitje še znotraj maternice. Trdijo, da imata iste značilnosti ter sposobnosti zavedanja.

Takšna razmišljanja želi Singer ovreči in sicer želi ovreči vse tiste ločnice, ki jih konservativci zagovarjajo kot moralno pomembne in zaradi katerih plodu zagotavljajo enako zaščito, kot jo kasneje otroku. Mnogi so prepričani, da je rojstvo tista najvidnejša meja med plodom in novorojencem. Po mnenju Singerja pa samo rojstvo ne more biti tako pomembna ločnica, kajti plod se lahko prezgodaj rodi in kljub temu preživi.

Tudi spodobnost preživetja se spreminja z razvojem medicine. »Pred tridesetimi leti je splošno veljalo, da več kot dva meseca prezgodaj rojeni novorojenec ne more preživeti. Zasluga visoko razvitih medicinskih metod je, da se zdaj šestmesečni plod – rojen tri mesece prezgodaj – pogosto izvleče, preživi.« (Singer 2004, 138) Preživetje je torej po njegovem odvisno od časa, v katerem je posameznik rojen ter sredstev, ki jih ima v tistem trenutku medicina.

Nekateri zagovarjajo, da mejnik predstavlja začetek premikanja oziroma »živahnost« ploda. Plod se začne premikati pri šestih tednih, vendar Singer zavrača, da naj bi premikanje plodu smatrali kot zahtevo po življenju.

Spet drugi pa kot ločnico predstavljajo zavest. Singer nasprotuje tudi temu stališču z dejstvom, da tudi, če se otrok zaveda samega sebe, zaradi tega še ni sposoben tudi (sam) preživeti.

»Iskanje moralno ključne ločnice med novorojencem in plodom ni uspelo ponuditi nobenega dogodka ali razvojne stopnje, ki bi lahko ločevala tiste s pravico do življenja, od tistih, ki je nimajo, in sicer na način, ki bi jasno pokazal da sodijo plodovi na razvojni stopnji, na kateri je opravljena večina splavov, v drugo kategorijo.« (Singer 2004, 140)

Nasproti konservativnemu stališču, liberalno stališče trdi, da je plod nedolžno človeško bitje, kljub temu pa splav v določenih primerih dopuščajo.

Trdijo namreč, da restriktivni zakoni, ki splav prepovedujejo, ženske privedejo do tega, da splav opravijo pri ljudeh, ki za to niso usposobljeni. V tem primeru ni ogroženo le življenje plodu, temveč tudi zdravje ali celo življenje ženske. Kajti tudi če je splav ilegalen, še ne pomeni da do njega ne prihaja.

Matere se za splav odločajo iz različnih vzgibov, naj si bo to nezaželena nosečnost ali okvara zarodka. Singer pravi, da ne gre za argument proti zakonom, ki splava ne dopuščajo, ampak proti stališču, da je splav zgrešen. Zakon bi moral dopuščati splav v primeru izražene želje, obenem pa bi se moral vsak posameznik zavedati, da je splav neustrezna izbira. Poskusi uveljavitve zakonov vodijo do posledic, ki jih z zakonom nismo želeli doseči (142).

Eden od vodilnih liberalnih mislecev J. S. Mill trdi, »da je mogoče upravičeno uporabiti moč na kateremkoli članu civilizirane skupnosti proti njegovi volji edinole, da preprečimo oškodovanje drugih ljudi/.../ nihče ga nima pravice prisiliti, naj nekaj stori ali opusti, ker bi bilo to boljše zanj, kar bi ga osrečilo ali kar bi bilo po mnenju drugih to razsodno ali celo pravilno.« (Mill 2003, 145)

Millovo stališče bi lahko vzeli kot primerno v primeru sprava le, če ga obravnavamo kot »zločin brez žrtve«. Nasprotniki splava trdijo, da je žrtev splava plod. Millovo stališče bi zdržalo edino v primeru, da splav ne škoduje drugemu, saj žrtev-plod nima ne ciljev in interesov.

Singer kaže na šibkosti tako konservativnih kot liberalnih stališč. Trditev, da je zgrešeno ubiti nedolžno človeško življenje ima šibko točko v tem, da pojem človeškega življenja lahko po Singerju razumemo kot: biti pripadnik vrste »homo sapiens« in biti oseba. Po njegovem prepričanju pa je oseba bitje, ki se zaveda samega sebe, je razumno, je sposobno čutenja in je sposobno načrtovanja prihodnosti (Singer 204, 242). Če sprejmemo Singerjevo razumevanje osebe, potem seveda človeški plod ne dosega kriterija za status osebe in njegovo življenje ni nedotakljivo. Ne moremo namreč prepričljivo zagovarjati, da je plod razumen in se zaveda samega sebe. S tem preprostim uvidom se vprašanje splava preoblikuje. Singer torej plodu ne pripisuje nič večje

vrednosti, kakor se jo lahko pripisuje življenju živali; njegovo življenje vrednoti z istim merilom, kakor življenja bitij, ki imajo podobne lastnosti, vendar niso pripadniki naše vrste (Singer 2008, 147). Tako obstajajo določeni pripadnik vrste »homo sapiens«, ki po Singerjevem prepričanju niso osebe, in določene osebe, ki niso pripadniki vrste »homo sapiens«, npr. šimpanzi.

»Človek se mora posloviti od iluzij glede svoje prednosti in vse pojavne oblike narave načelno priznati kot sebi enakovredne.« (Schockenhoff 2013, 55)

Če biti oseba pomeni, da posamezna živa bitja to spoznajo neodvisno od tega, kateri vrsti pripadajo, je ta alternativa nesporna. Če drži premisa, da smemo »biti človek« in »biti oseba« motriti kot dve lastnosti, ki sta faktično prisotni v pretežnem številu primerkov, za katere pa ni treba misliti, da nujno spadata skupaj, potem se ne da proti šokantnim Singerjevim tezam postaviti več nobenega prepričljivega argumenta. Oseba v moralnem smislu in človek v biološkem smislu obstajata kot dve neodvisni veličini, ki se v primeru naključnega skupnega preseka na obeh straneh robnih področij prekrivata. Njuno medsebojno razmerje se da pod določeno predpostavko dejansko zvesti na provokativno formulo, da niso vse osebe ljudje in da niso vsi ljudje osebe (Schockenhoff 2013, 56).

Ali na podlagi tega smemo človeškim zarodkom odreči pravico, ki smo jo dolžni človeškim osebam?

Singer pravi, da za spoštovanje življenja zarodka ni dovolj zgolj to, da je pripadnik človeške vrste. Priznava, da na določeni stopnji razvoja zarodek dobi zavest, ampak zgolj to, mu še ne prizna pravice do življenja. Kajti potem bi vsakemu razvitemu vretenčarju, z relativno majhnimi možganskimi dejavnostmi, lahko priznali enako pravico. Iz tako radikalnega gledišča je mogoče zarodek ubiti iz kateregakoli razloga. »Vmesna pozicija bi bila, da smemo ubiti tako zarodek kot žival, ki ni človek, če je raven zavedanja podobna in če to napravimo na način, ki ne povzroča bolečin in trpljenja; ali pa navkljub temu, kadar to, da ubijemo zarodek ali žival, ki ni človek, pretehta bolečino in trpljenje.« (Singer 2004, 245)

Pri umetni prekinitvi nosečnosti sta bolečina in trpljenje zarodka odvisni ne samo od razvitosti zarodka, ampak tudi od metode, ki se uporablja. Ta vmesna pozicija bi brez

omejitev dopuščala splave, ki bi jih opravili dovolj zgodaj, hkrati pa ne bi izključili možnosti, da se nosečnost prekine tudi v kasnejšem stadiju, če bi za to uporabili postopke, ki ne povzročajo bolečine zarodku oziroma, če bi razlog za splav odtehtal morebitne bolečine zarodka.

Možganska skorja je del možganov, ki je povezan z občutki bolečine in na splošno z zavestjo. Do 18. tedna nosečnosti možganska skorja ni dovolj razvita, da bi se v njej vzpostavile sinaptične povezave – z drugimi besedami, signali, ki pri odraslem človeku sprožajo bolečino, niso sprejeti. Med 18. in 28. tednom možgani ploda dosežejo razvojno stopnjo, na kateri prihaja do določenih živčnih prenosov v tistih delih, ki so povezani z zavestjo. Zdi pa se, da je plod celo takrat v stanju nenehnega spanca in zato verjetno ne more zaznati bolečine. Plod se začne »prebujati« v približno 30. tednu nosečnosti. To je precej kasneje, kakor bi bil sposoben preživeti. Na tej stopnji razvoja bi plod lahko že bil izven maternice, kot prezgodaj rojen novorojenec. Kot je zapisal Singer, bi bilo najbolje sprejeti zanesljivo mejo, ko so možgani plodu fizično sposobni sprejemati signale, ki so potrebni za zavedanje. Ta meja bi bila pri 18. tednih razvoja. Če je (splav) opravljen pred tem, je moralno nesporen (Singer 2008, 160).

6.2 Detomor

Kakor smo že omenil, je rojstvo najvidnejša ločnica. Ob odstranitvi zarodka, ki ga nismo videli, je človek manj čustveno navezan, kakor ob smrti dojenčka, ki ga že lahko pestujemo. Po drugi strani pa je plod ali novorojenec isto bitje, ne glede, ali se nahaja v maternici ali zunaj nje. Oba imata isto stopnjo zavedanja in sposobnost občutja bolečin. Mesto, kjer se bitje nahaja, ne bi smelo imeti vloge pri zgrešenosti njegovega uboja. Sposobnost preživetja plodu ali novorojenca tudi nekako ne igra vloge pri vprašanju upravičenosti splava, saj se le-ta spreminja z razvojem medicinske tehnologije. Še štirideset let nazaj je bilo nepredstavljivo da bi dva meseca prezgodaj rojen otrok

preživel, dandanes pa imajo dobre možnosti za preživetje že otroci rojeni v 23. tednu.

Težko je potegniti ločnico med moralnim statusom zarodka in novorojenca, saj gre tu za postopen proces. Teden dni star novorojenec ni razumno in samozavedajoče se bitje in obstajajo številne nečloveške živali, katerih stopnja razumnosti, samozavedanja in sposobnosti čutenja presega stopnjo teh lastnosti pri novorojencu.

Za novorojenca tudi ne velja preferenčni utilitarizem. Novorojencev se ne more dojemati kot bitja, ki morda bodo ali ne bodo imela prihodnosti, prav tako niso avtonomna bitja, sposobna sprejemati odločitve. Ravno zaradi tega, uboj novorojenca po prepričanju Singerja ne more kršiti načela spoštovanja avtonomije. Vsekakor pa to ne pomeni, da je nekdo, ki pobija novorojence kar tako, moralno enakovreden ženski, ki naredi splav. Detomor bi moral biti po Singerjevem prepričanju dopusten pod zelo strogimi pogoji. Uboj novorojenca, čigar starši ne želijo, da umre, je povsem nekaj drugega (Singer 2008, 167).

Singerju pa se, kljub številnim kritikam ne zdi, da bi moral svoje stališče opustiti, kljub temu, da je precej v navzkrižju s splošno sprejetimi stališči.

S svojimi argumenti se navezuje predvsem na detomor pri novorojencih, kjer je velika verjetnost, da kakovost njihovega življenja ne bo pričakovana – govori predvsem o novorojencih, ki so se rodili prizadeti. »Včasih starši upravičeno obžalujejo, da se jim je takšen otrok sploh rodil. V tem primeru je lahko vpliv, ki ga ima otrokova smrt na njegove starše, razlog za njegovo usmrnitev in ne razlog proti njej.« (Singer 2008, 176) Njihovo življenje ocenjuje kot klavrno, polno trpljenja in bolečine. Vendar ponovno nastopi problem, ki se ga zaveda tudi on sam. Kako določiti tisto stopnjo prizadetosti, ki bi določala, kdaj je odstopanje od normalnosti resnično tako veliko, da se lahko zatečemo k detomoru? Singer na to vprašanje odgovarja precej pragmatično in trdi, da »so po totalnem gledišču novorojenci nadomestljivi, podobno, kot so nadomestljive živali, ki se ne zavedajo samih sebe.« (Singer 2008, 179). Zagovarja torej stališče, da ženska, ki zaradi »prizadetosti« otroka le-tega ne želi imeti, lahko še zmeraj rodi drugega. V primeru pa, da se za detomor ne odloči in otroka obdrži, bi skrb zanj bila (lahko) tako naporna in stresna zanj, da bi sprejela odločitev, da v prihodnje ne bo več zanosila (Singer 2008, 178-179).

Izpostavi tudi, da sicer obstajajo različne metode za ugotavljanje prizadetosti otroka, ki se opravljajo na plodu. Vendar te niso vedno zanesljive oziroma, se marsikatere bolezni ne da vnaprej predvideti. Do prizadetosti lahko pride tudi kasneje, ob komplikacijah med porodom ali zaradi prezgodnjega rojstva. Singer zaradi vseh teh možnosti, ki jih ne moremo predvideti argumentira, da bi ženska oziroma pari morali imeti možnost odločitve usmrtitve novorojenca (182-183).

SKLEP

V svojem diplomskem delu sem želel predstaviti razmišljanja ter argumente, ki jih ima Peter Singer o evgeniki ter njegove misli primerjati z naukom Katoliške cerkve.

Sprva sem se osredotočil na sam pojem evgenike ter kako jo umeščati znotraj drugih etičnih razmišljanj ter na kratek pregled zgodovine te misli.

Predstavil sem miselni tok evgeničnih misli ter idej, ki so svoj vrhunec dosegle z nacistično Nemčijo ter kako je bila evgenika po koncu 2. svetovne vojne negativno pojmovana zaradi različnih zločinov nad ljudmi. Ti zločini so imeli svojo osnovo prav v evgenični misli, kar je posledično pripeljalo do negativnega tretiranja evgenike.

Veliko je k ideji nove evgenike pripomogel tudi projekt Človeški genom. Projekt se je začel formirati v 80. letih prejšnjega stoletja, uradno pa je bil ustanovljen leta 1990. Cilj projekta je bil določitev celotnega zaporedje človeškega genoma. Pripomogel je k identificiranju različnih bolezni, kar je prineslo nova spoznanja na področju medicine ter bioetike. Vse to je privedlo do raziskovanj, ki lahko napovejo kakšen genski zapis bo imel človek.

Nova odkritja pa so prinesla tudi negativne posledice ter težjo po tem, da se pravno uredi področje bioetike.

Napredek, ki je prinesel pozitivne ter negativne ugotovitve, pa ni razburkal le strokovnih krogov, temveč tudi javno mnenje. Zaradi narave svojih vprašanj, je o njih začela premlevati tudi širša javnost. Področje je bilo potrebno pravno urediti, za kar so poskrbele posamezne države vsaka zase, o problematiki pa se je moralo posledično izreči tudi cerkveno učiteljstvo. S predimplantacijsko diagnozo in preiskavami danes zagotavljamo, da se otroci ne rojevajo z genskimi okvarami in z isto tehnologijo lahko ugotovimo tudi spol zarodka. Toda kje je meja? Bomo v prihodnosti imeli tehnologijo, kjer bodo vsi novorojenci nadpovprečni v vseh pogledih? Singer bi se s tako idejo strinjal, kajti tako bi kvaliteta življenja prišla res do izraza.

Eden izmed pomembnejših predstavnikov evgenične misli današnjega časa je Peter Singer. Filozof ter bioetik, ki je zaradi svojih kontroverznih misli postal vidnejši lik med zagovorniki evgenike 20. stoletja. Ravno zaradi njegovih utilitarističnih zamisli, sem ga izbral za osrednji lik svojega diplomskega dela, njegove ideje pa sem želel primerjati z učenjem Cerkve.

Cerkev je izdala kar nekaj okrožnic ter cerkvenih dokumentov, ki so obravnavala pereča vprašanja. Z vprašanji evgenike so se sicer že prej ukvarjali teološki misleci, vendar jih je bilo zdaj potrebno osvetliti v luči novih odkritij.

Osrednja misel cerkvenega nauka pa je še zmeraj evangelij življenja, Jezusovo učenje ter dostojanstvo človekove osebe. Človek, ki dandanes želi samostojno odločati o svojem življenju, mora imeti ravno to dostojanstvo vseskozi pred očmi.

Na eni strani je torej Cerkev, ki venomer zagovarja nedotakljivost človeškega življenja, nedotakljivega od spočetka do smrti. Človekovo življenje naj ne bi bilo odvisno od kvalitete življenja, temveč mora imeti pred seboj končni cilj – združitev z Bogom.

To zavrača Singer, ki zagovarja bioetiko kvalitete življenja. Singer zato v splavu ne vidi ničesar spornega, kajti po njegovem mnenju ima človek v določenih primerih pravico, da konča življenje. Po njegovem zarodek nima interesov in želja.

Prikazati sem želel, da Singer na etiko gleda iz zelo praktičnega vidika, kar je v nasprotju z učenjem Cerkve, ki se izrazito drži moralnih načel ter predpisov. Poudariti je potrebno, da Singer ne zavrača ali nasprotuje predpisom in zakonom, zagovarja le mnenje, da je od dane situacije odvisno, kako si jih posameznik razlaga ter jih je včasih (potrebno) tudi zaobiti.

Očitno je torej, da so mnenja na področju evgenične misli zelo deljena ter da je težko najti neko skupno rešitev. Vendar pa je potrebno, da stroka ter strokovnjaki, ki se s tem področjem ukvarjajo, med seboj sodelujejo in iščejo skupne točke. Iz tega dialoga pa nikakor ne smemo izključiti Cerkve, ker vemo da bo vedno branila človekovo dostojanstvo, na kar se pri bioetiki in genskem inženiringu hitro pozabi. Dialog je poleg

novih spoznanj tisti, ki privede do napredka in razjasnitve določenih pojmov. In ravno dialog je tisti, ki mu moramo slediti, sploh pa na področju etike, kjer stvari niso jasno opredeljene.

Razvoj bo vplival na skoraj vsa področja življenja. Bodoče starše v prihodnje čaka odgovornost glede zdravja svojih še nerojenih otrok. Odločitev bo, če bosta tvegala s tradicionalno »gensko loterijo«, ali bosta izkoristila »genske ugodnosti« znanosti. Občutek dati prednost naravnemu izboru, jima bo morda dajal občutek krivde, če bo otrok imel zdravstvene težave, ki bi se dale odpraviti z genskimi metodami.

Do sedaj ta tematika še ni bila tako pereča, a tehnologija napreduje hitro in samo vprašanje časa je, kdaj bo dostopna vsem in tako bo lahko vplivala na celotno družbo, zato se moramo zavedati da bomo v njej sodelovali vsi in prav tako bomo vsi nosili del odgovornosti za skupno prihodnost.

POVZETEK

V diplomskem delu obravnavamo vprašanje evgenike. Oblikovala se je kot nauk za doseganje telesno in duševno zdravega potomstva. Pozitivna evgenika je spodbujala prokreacijo parov z »dobro dedno zasnovo«. Negativna evgenika pa si je s pomočjo kontracepcije, sterilizacije, prepovedni poročanja prizadevala za zmanjšanje ljudi s »slabo dedno zasnovo«. V zgodovini se je uveljavila predvsem v začetku dvajsetega stoletja, sprva s prisilnimi sterilizacijami, in v nacistični Nemčiji tudi z množičnim uničevanjem duševno prizadetih.

V enaindvajsetem stoletju se kaže v drugačni luči. Sedaj je negativna evgenika manj moralno obremenjujoča, saj se veže na zdravljenje dednih bolezni, pozitivna evgenika pa se veže na vprašanje sprejemljivosti izboljševanja povsem normalnih človeških lastnosti. Genetske tehnologije so prinesle nova spoznanja in etiko, Cerkev in pravo pa postavile pred nova vprašanja. Vse več teh tehnologij je že na voljo za komercialno uporabo in starši imajo že možnosti, da vplivajo na značilnosti svojih otrok (spol). Peter Singer razvija svojo teorijo o zarodkih in razlaga, da etičnih zadržkov za splav ali detomor ni, če otrok ne bo mogel doseči polne kvalitete življenja.

Cerkev pa na drugi strani opozarja na svetost življenja in da je vsako življenje enako vredno.

Ključne besede: evgenika, Singer, bioetika, splav, genetika, zarodek

SUMMARY

This thesis focuses on the question of eugenics. It formed as a moral on achieving physically and mentally healthy descendants. Positive eugenics promoted the procreation of couples with “a good genetic code”. However, negative eugenics strove for lowering the number of people with “a bad genetic code” with the help of contraception, sterilization, and by banning marriages. It established itself mostly in the beginning of the 20th century, initially with forced sterilization and in Nazi Germany with the mass murder of the mentally handicapped as well.

In the 21st century it shows itself in a different light. Negative eugenics is now less morally burdensome, since it is connected to the treatment of genetic diseases, while positive eugenics is connected to the question of how acceptable it is to improve completely normal human characteristics. Genetic technologies have brought new discoveries and ethics, as well as new questions that the Church and the law have to face. An increasing number of these technologies is already available for commercial use and parents already have the opportunity to influence the characteristics of their children (sex). Peter Singer develops his theory on embryos and explains that there are no ethical reservations for abortion or infanticide if the child will be incapable of achieving full quality of life. The Church on the other hand stresses the sanctity of life and that each life has equal value.

Key words: eugenics, Singer, bioethics, abortion, genetics, embryo

REFERENCE

- About the Human Genom Project. (11.2.2015)
http://web.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/project/index.shtml
(pridobljeno 7.8.2016)
- Camosy, Charles C.. 2012. *Peter Singer and Christian Ethics: Beyond Polarization*. Cambridge: University Press.
- Cergol, Ana. 2009. Bioetične razsežnosti nove evgenike. *Časopis za kritiko znanosti*, 37: 107–115.
- Cergol Paradiž, Ana. 2015. *Evgenika na Slovenskem*. Ljubljana: Sophia.
- Cvelbar, Mirjam. 2004. Biološka identiteta zarodka. *Bogoslovni vestnik* 64: 437–443
- Duster, Troy. 2004. *Eugenics, Ethical issues*. V: Stephen G. Post, ur. *Encyclopedia of Bioethic*. 3. izdaja. Zv. 2. 853–858. New York: Macmillan Reference.
- Fukuyama, Francis. 2003. *Konec človeštva: posledice revolucije v biotehnologiji*. Tržič: Učila International.
- Gaudium et Spes – Cerkev v sedanjem svetu*. 1980. Koncilski odloki. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.
- Globokar, Roman. 2004. Bioetika – etika življenja. *Bogoslovni vestnik* 64: 424–434.
- Hitler, Adolf. 1943. *Mein Kampf*. Boston: Houghton Mifflin Company. Navaja Tadej Strehovec, Človek med genskim in evgeničnim zapisom, 32. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Janez Pavel II. 1989. *Apostolsko pismo o dostojanstvu žene*. Cerkevni dokumenti 40. Ljubljana: Družina.
- Janez Pavel II. 1995. *Okrožnica Evangelij življenja*. Cerkevni dokument 60. Ljubljana: Družina.
- Kevles, Daniel. *Eugenics, historical aspects*. V: Stephen G. Post, ur. *Encyclopedia of Bioethic*. 3. izdaja. Zv. 2. 848–852. New York: Macmillan Reference.
- Kongregacija za verski nauk. 1987. *Navodilo o daru življenja*. Ljubljana: Družina.
- Kongregacija za verski nauk. 2009. *Dostojanstvo osebe: Navodilo o nekaterih*

- bioetičnih vprašanjih*. Ljubljana: Družina.
- Lucas, Lucas Ramon. 2005. *Bioetika za vse*. Ljubljana: Družina.
- Marino, Ignazio. 2005. *Ethics of Biomedical research: For a christian approach*. 23. februar.
[Http://www.academiavita.org/_pdf/assemblies/09/ethics_of_biomedical_research_in_a_christian_vision.pdf](http://www.academiavita.org/_pdf/assemblies/09/ethics_of_biomedical_research_in_a_christian_vision.pdf) (pridobljeno 28.8.2016).
- Mill, John Stuart. 2003. *Utilitarizem in O svobodi*. Ljubljana: Krtina.
- Mlinar, Anton. 2012. *Etika življenja – pogled od znotraj*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Papeški svet za pastoralo zdravstvenih delavcev. 2000. *Listina zdravstvenih delavcev*. Cerkevni dokument 88. Ljubljana: Družina.
- Poltawska, Wanda. 2005. *Menthal handicap and the quality of life*. 23. februar.
[Http://www.academiavita.org/_pdf/assemblies/11/quality_of_life_and_the_ethics_of_health.pdf](http://www.academiavita.org/_pdf/assemblies/11/quality_of_life_and_the_ethics_of_health.pdf) (pridobljeno 6.9.2016).
- Rifkin, Jeremy. 2001. *Stoletje biotehnologije: kako bo trgovina z geni spremenila svet*. Ljubljana: Krtina
- Schockenhoff, Eberhard. 2013. *Etika življenja: temeljna načela in konkretna vprašanja*. Celje: Društvo Mohorjeva družba.
- Singer, Peter. 2004. *Razmislimo znova o življenju in smrti: sesutje naše tradicionalne etike*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Singer, Peter. 2006. *The mixed blessing of genetic choice*. 14. september.
[Http://www.utilitarian.net/singer/by/200609--.htm](http://www.utilitarian.net/singer/by/200609--.htm) (pridobljeno 5.8.2016)
- Singer, Peter. 2008. *Praktična etika*. Ljubljana: Krtina.
- Slovenska škofovska konferenca. 2008. *Katekizem katoliške Cerkve*. Ljubljana: Družina.
- Strehovec, Tadej. 2003. Človek med genskim in evgeničnim zapisom. *Bogoslovni vestnik* 63: 29–40.
- Strehovec, Tadej. 2004. Etični vidiki Projekta človeški genom. *Bogoslovni vestnik* 64: 551–560.
- Svet Evrope. 1997. *Konvencija o varstvu človekovih pravic in dostojanstva človeškega bitja v zvezi z uporabo biologije in medicine*. Ur. l. RS-MP, št. 17/1998.

Sveto pismo Stare in Nove zaveze: Slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov. 1997.

Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Šivic, Urška. 2006. Prenatalna diagnostika: pomen, koristi in tveganja – pogled neonatologa. *Medicinski mesečnik* 10: 298–300.

Trontelj, Jože. 2004. Spoštovanje človekovega dostojanstva v zvezi z biomedicino, mednarodni dokumenti in slovenski pravni red. *Bogoslovni vestnik* 64: 517–529.

Valenčič, Rafko. 2004. Bioetika v cerkvenih dokumentih. *Bogoslovni vestnik* 64: 499–512.